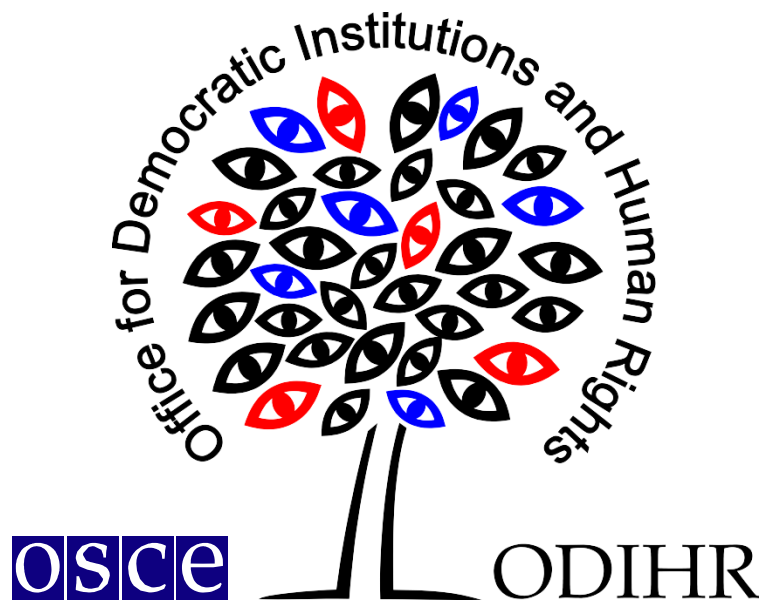

**Шостий проміжний звіт щодо виявлених порушень
міжнародного гуманітарного права та міжнародного
права прав людини в Україні**

13 грудня 2024 року

Шостий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні

Зміст

I. Резюме звіту.....	2
II. Вступ	5
III. Огляд ситуації з 1 червня по 30 листопада 2024 року.....	7
а. <i>Порушення МГП під час ведення бойових дій</i>	7
б. <i>Гуманітарна ситуація</i>	14
в. <i>Інші важливі події</i>	16
IV. Конкретні проблеми, повідомлені БДПЛ свідками та уцілілими.....	17
а. <i>Свавільні позбавлення волі та примусові зникнення на територіях, підконтрольних російській владі</i>	17
б. <i>Катування та жорстоке поводження на територіях, підконтрольних російській владі</i>	23
в. <i>Ситуація з військовополоненими</i>	28
г. <i>Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом</i>	40
г. <i>Управління окупованими Російською Федерацією територіями</i>	43
і. <i>Спроби змінити статус і режим окупованих територій</i>	43
а) <i>Примусове набуття російського громадянства</i>	44
б) <i>Серйозні та системні зміни, пов'язані з освітою, у тому числі з військово-патріотичним вихованням</i>	46
ii. <i>Примусовий призов та мобілізація до збройних сил Російської Федерації</i>	49
iii. <i>Придушення інакомислення</i>	51
д. <i>Примусова співпраця з російською владою на окупованих територіях та обвинувачення у колабораційній діяльності</i>	52
V. Оновлені тимчасові рекомендації.....	55

I. Резюме звіту

1. Відповідно до свого моніторингового мандату, БДПЛ започаткувало Ініціативу з моніторингу в Україні (ІМУ) з метою здійснення спостереження та звітування щодо найбільш нагальних питань, що впливають на життя цивільних осіб та військовополонених, після військового нападу Російської Федерації на Україну 24 лютого 2022 року. Це шостий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного права прав людини (МППЛ), підготовлений ІМУ на основі висновків та рекомендацій, викладених у п'яти попередніх проміжних звітах.
2. Звіт містить короткий огляд подій у контексті збройного конфлікту з 1 червня по 30 листопада 2024 року. Разом з тим, основна частина звіту зосереджена на конкретних питаннях, про які 94 свідки та учасники повідомили БДПЛ під час трьох моніторингових візитів, проведених БДПЛ у другій половині 2024 року. Звіт також ґрунтується на даних дистанційного моніторингу ІМУ з використанням методів розслідування з відкритих джерел та інформації, наданої установами Російської Федерації та України, організаціями громадянського суспільства, а також іншими суб'єктами, на які є посилання у тексті звіту.
3. Моніторинг БДПЛ за веденням бойових дій показав, що з 1 червня по 30 листопада зросла кількість широкомасштабних скоординованих атак Російської Федерації на українські міста і населені пункти, у тому числі на об'єкти цивільної інфраструктури. Інтенсифікація бойових дій у прифронтових районах, особливо у Донецькій області, призвела до різкого зростання кількості жертв серед цивільного населення та загострення гуманітарної кризи. У цілому, продовження використання військами Російської Федерації зброї вибухової дії з широкою площею ураження в густонаселених районах ще раз продемонструвало подальше нехтування принципами розрізнення та пропорційності.
4. У значно менших масштабах Україна також здійснювала обстріли населених пунктів на окупованих Російською Федерацією територіях. Атаки українських військ у прикордонних регіонах Росії в деяких випадках також призводили до жертв серед цивільного населення, а серпневе вторгнення українських військ у Курську область Російської Федерації призвело до переміщення великої кількості цивільних осіб.
5. Через ескалацію військових дій, переміщення лінії фронту, руйнування об'єктів, життєзабезпечення цивільного населення, та постійні обстріли, що перешкождали гуманітарним операціям, гуманітарна ситуація упродовж звітного періоду продовжувала погіршуватися.
6. БДПЛ продовжило опитування учасників та свідків, які повідомили про свавільні затримання, у тому числі примусові зникнення цивільних осіб на окупованих Росією

територіях України. Це підтверджує раніше задокументовані БДППЛ закономірності, зокрема в контексті категорії осіб, які стають мішенню, відсутності законних підстав для затримання, а також систематичної відмови у застосуванні відповідних процесуальних гарантій. У другій половині 2024 року російська влада, як виявилось, дедалі частіше переслідувала та засуджувала цивільних осіб за сфабрикованими звинуваченнями після їхнього тривалого свавільного затримання.

7. Усі 14 уцілілих цивільних осіб від свавільного затримання російською владою, опитаних БДППЛ, повідомили, що до них застосовували катування або інші форми жорстокого поводження. Методи, місця та цілі катувань були подібні до тих, які БДППЛ задокументувало раніше: постраждалі повідомляли, що катування застосовувалися з метою отримання інформації, зізнань, примусу до співпраці з російською окупаційною владою, покарання або приниження.
8. БДППЛ опитало 29 українських колишніх військовополонених, і всі вони, включно з тими, хто був звільнений у другій половині 2024 року, повідомили, що під час інтернування зазнавали інтенсивних катувань. Це ще раз підтверджує висновок БДППЛ про те, що катування цивільних осіб і військовополонених Російською Федерацією є широко розповсюдженим і систематичним явищем. Упродовж зазначеного періоду збільшилася кількість поширюваних онлайн матеріалів із зображенням катувань або страт українських військовополонених, що може свідчити про розширення такої практики.
9. БДППЛ отримало нові докази сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), скоєного російською владою, зокрема, під час інтерв'ю з 32 чоловіками та жінками, які безпосередньо зазнали СНПК і повідомили про зґвалтування, зґвалтування члена сім'ї та ураження електричним струмом статевих органів серед інших злочинів.
10. Подальша інформація вказує на продовження зусиль російської влади, спрямованих на зміну статусу та режиму окупованих територій у порушення норм МГП. Це включає обумовлення можливості проживання та роботи на окупованих територіях набуттям російського громадянства, а також подальше нав'язування навчальної програми Російської Федерації у школах та військово-патріотичного виховання для дітей шкільного віку.
11. Свідки розповіли БДППЛ про спроби російської окупаційної влади, спрямовані на те, щоб змусити мешканців «співпрацювати» у спосіб, що порушує МГП, водночас наражаючи їх на ризик несправедливого переслідування з боку української влади на підставі нечітких законів про «колабораційну діяльність».
12. БДППЛ надає низку рекомендацій, закликаючи обидві сторони конфлікту вирішити питання, висвітлені у цьому звіті, а також поважати й забезпечувати дотримання

МГП і МППЛ. БДППЛ також рекомендує державам-учасницям ОБСЄ забезпечити компенсацію уцілілим від порушень і вжити заходів для притягнення винних до відповідальності.

II. Вступ

14. Через понад 1000 днів після військового нападу, який Російська Федерація розпочала 24 лютого 2022 року, ситуація в Україні продовжує характеризуватися масовими стражданнями цивільного населення та серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного права прав людини (МППЛ).
15. Зобов'язання ОБСЄ у сфері людського виміру підкреслюють життєво важливе значення дотримання і виконання державами-учасницями своїх зобов'язань обов'язкового характеру з МГП і МППЛ за міжнародними договорами,¹ у тому числі за Женевськими конвенціями.²
16. Відповідно до свого основного мандату щодо надання допомоги державам-учасникам ОБСЄ у виконанні зобов'язань у сфері людського виміру,³ БДПЛ започаткувало Ініціативу з моніторингу в Україні (ІМУ) одразу після 24 лютого 2022 року та розпочало моніторинг і документування повідомлень про порушення, зосередившись на найбільш нагальних питаннях, що впливають на життя цивільних осіб та військовополонених. Це включає моніторинг застосування засобів і методів ведення війни, які заборонені МГП; випадків умисних вбивств, катувань та іншого нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження, а також сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК); незаконного переміщення цивільних осіб, у тому числі дітей; відмови в наданні гуманітарної допомоги; становища військовополонених; ситуації на окупованих територіях і порушень правил окупації відповідно до МГП.
17. Аналіз БДПЛ ситуації в Україні та ймовірних порушень МГП і МППЛ ґрунтується на відповідних правових нормах, застосовних до збройного конфлікту в Україні. БДПЛ повторно наголошує, що так звана «анексія» територій, окупованих Російською Федерацією, залишається незаконною, і такі території залишаються українською

¹ Див. наприклад, [Заключний документ Будапештського саміту](#) (Будапешт 1994), НБСЄ, 6 грудня 1994 року, п. 20.

² Див. наприклад, [Підсумковий документ Гельсінського саміту](#) (Гельсінкі 1992), Четверта зустріч НБСЄ, 10 липня 1992 року, пп. 47-52; НБСЄ, Будапешт 1994, Глава IV, Кодекс поведінки щодо військово-політичних аспектів безпеки, пп. 29-35.

³ НБСЄ, Гельсінкі 1992; Для отримання додаткової інформації про мандат БДПЛ див. ОБСЄ/БДПЛ, [Проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Перший проміжний звіт), 20 липня 2022 р.; ОБСЄ/БДПЛ, [Другий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Другий проміжний звіт), 14 грудня 2022 р.; ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Третій проміжний звіт), 17 липня 2023 р.; ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Четвертий проміжний звіт), 12 грудня 2023 р.; ОБСЄ/БДПЛ, [П'ятий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (П'ятий проміжний звіт), 22 липня 2024 р.

територією згідно з міжнародним правом. Більше інформації про правову базу можна знайти на сайті БДПЛ.⁴

18. Методологія, яку застосовує ІМУ, була розроблена з урахуванням обставин і для застосування в умовах, що склалися в Україні. БДПЛ застосовує підхід з урахуванням психологічної травми, керуючись принципами «не нашкодь», інформованої згоди та усвідомлення ризиків повторної травматизації. Більше інформації щодо методології ІМУ можна знайти на сайті БДПЛ.⁵
19. Цей Шостий проміжний звіт ґрунтується на висновках і рекомендаціях п'яти попередніх проміжних звітів щодо виявлених порушень МГП і МППЛ в Україні, опублікованих у липні 2022 року (Перший проміжний звіт), грудні 2022 року (Другий проміжний звіт), липні 2023 року (Третій проміжний звіт), грудні 2023 року (Четвертий проміжний звіт) та липні 2024 року (П'ятий проміжний звіт) відповідно.⁶ Публічна звітність БДПЛ має на меті зробити подальший внесок у забезпечення відповідальності за порушення МГП та МППЛ, скоєні в контексті збройного конфлікту в Україні.
20. Звіт починається з огляду питань, пов'язаних із конфліктом, і важливих подій, що відбулися в контексті збройного конфлікту в Україні в період з 1 червня 2024 року по 30 листопада 2024 року, а потім зосереджується на конкретних питаннях, щодо яких БДПЛ отримало детальну інформацію під час особистих інтерв'ю з уцілілими та свідками, що були проведені у другій половині 2024 року й дозволили донести голоси цих осіб до широкого загалу.⁷ За цей період БДПЛ здійснило три моніторингові візити в Україну. Під час цих візитів БДПЛ провело загалом 89 інтерв'ю з 94 свідками, розмовляючи з уцілілими особами або свідками ймовірних порушень МГП та МППЛ (44 жінками та 50 чоловіками).⁸ Респонденти БДПЛ походили з різних регіонів України, зокрема з Донецької, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської та Чернігівської областей.
21. БДПЛ висловлює глибоку вдячність кожному свідку та уцілілій особі, які надали свої свідчення. Крім того, БДПЛ отримало інформацію від органів влади України та

⁴ Див. правова база, що застосовується до збройного конфлікту в Україні, ОБСЄ/БДПЛ, 17 липня 2023 року.

⁵ Див. методологія Ініціативи з моніторингу в Україні, ОБСЄ/БДПЛ, 17 липня 2023 року.

⁶ ОБСЄ/БДПЛ, Перший проміжний звіт; ОБСЄ/БДПЛ, Другий проміжний звіт; ОБСЄ/БДПЛ, Третій проміжний звіт; ОБСЄ/БДПЛ, Четвертий проміжний звіт; ОБСЄ/БДПЛ, П'ятий проміжний звіт.

⁷ У зв'язку з цим певна інформація, включена до розділу IV, може стосуватися подій, що відбулися до 1 червня 2024 року.

⁸ Вони включали десять інтерв'ю з двома особами, яких опитували разом. Станом на 30 листопада 2024 року ІМУ здійснила 22 моніторингові візити в Україні та за її межами, під час яких провела 491 інтерв'ю з 516 уцілілими особами або свідками ймовірних порушень МГП та МППЛ (265 жінок та 251 чоловік).

Російської Федерації, відповідних міжурядових організацій (МУО) та організацій громадянського суспільства (ОГС), на які є посилання у тесті звіту.

III. Огляд ситуації з 1 червня по 30 листопада 2024 року

а. **Порушення МГП під час ведення бойових дій**

22. БДПЛ продовжує відстежувати повідомлення про порушення МГП, скоєні під час ведення бойових дій, зокрема використання зброї вибухової дії з широкою площею ураження в населених пунктах і прямі напади на цивільних осіб та цивільні об'єкти, як на підконтрольних урядові, так і на окупованих Росією територіях України, а також на території Російської Федерації. У період з 1 червня по 30 листопада 2024 року спостерігалось подальше зростання масштабних скоординованих атак на ключові українські міста та населені пункти, а також неодноразові обстріли цивільної інфраструктури, зокрема об'єктів життєзабезпечення цивільного населення, таких як об'єкти критичної енергетичної інфраструктури та зернові термінали. Інтенсифікація бойових дій у прифронтових районах, особливо у Донецькій області після просування російських військ, призвела до зростання кількості жертв серед цивільного населення, спричинила нові евакуації та загострила гуманітарну кризу. У Російській Федерації вторгнення українських збройних сил у Курську область також призвело до переміщення великої кількості цивільних осіб.⁹
23. Моніторинг БДПЛ, включно з аналізом відкритих джерел для перевірки цифрових доказів,¹⁰ показує, що протягом звітного періоду російські збройні сили продовжували регулярно використовувати вибухову зброю з широкою зоною ураження під час атак на густонаселені райони України,¹¹ що призводило до численних жертв серед цивільного населення, а також до значних пошкоджень і руйнування цивільної

⁹ Детальніше див. підрозділ III. б. *Гуманітарна ситуація*.

¹⁰ З 24 лютого 2022 року БДПЛ збирає інформацію про можливі порушення правил ведення бойових дій сторонами конфлікту. Оскільки БДПЛ не має можливості проводити детальну оцінку порушень норм МГП щодо окремих обстрілів, його висновки ґрунтуються на певних закономірностях, виявлених під час моніторингової діяльності, які дозволяють робити попередні висновки щодо ступеня дотримання тих чи інших норм МГП воюючими сторонами. Для отримання додаткової інформації див. [методологію БДПЛ](#).

¹¹ Це зброя, призначена для відкритого поля бою, і, з огляду на притаманну їй неточність, її використання в густонаселених районах з великою ймовірністю може завдати невибіркової і непропорційної шкоди цивільному населенню та цивільній інфраструктурі.

інфраструктури.¹² Багато з цих атак¹³ зброєю, застосування якої не може бути обмежене ураженням конкретного військового об'єкта, викликають занепокоєння щодо дотримання принципу пропорційності та заборони невідповідних атак відповідно до МГП.¹⁴

24. 8 липня збройні сили Російської Федерації здійснили широкомасштабну скоординовану ракетну атаку на кілька українських міст, включаючи Київ, Дніпро й Кривий Ріг (Дніпропетровська область), використавши понад 40 ракет різних типів.¹⁵ За даними місцевої влади та УВКПЛ ООН,¹⁶ у результаті атаки загинуло щонайменше 43 цивільних особи (у тому числі п'ятеро дітей) і ще 147 (включно із сімома дітьми) отримали поранення, а також було пошкоджено десятки цивільних об'єктів, у тому числі чотири медичні установи.¹⁷ Більшість жертв серед цивільного населення було зафіксовано в столиці Києві внаслідок удару по багатоповерховому житловому будинку в Шевченківському районі.¹⁸
25. Унаслідок нападу була пошкоджена лікарня «Охматдит» у Києві, найбільша дитяча лікарня країни. За даними української влади та УВКПЛ ООН це призвело до загибелі двох цивільних осіб і поранення щонайменше 18.¹⁹ Кілька відділень лікарні, у тому числі Центр дитячої кардіології та кардіохірургії, були значно пошкоджені, а

¹² За оновленими даними Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ ООН), близько 98% смертей і поранень цивільних осіб в Україні, зафіксованих у період з 1 червня по 31 жовтня 2024 року, були спричинені застосуванням вибухової зброї з широкою зоною ураження, зокрема обстрілами з важкої артилерії та реактивних систем залпового вогню, ракетами та авіаударами. [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 червня - 30 серпня 2024 р.](#), УВКПЛ ООН, 1 жовтня 2024 р., п. 71; [Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті](#). Оновлення, вересень 2024 року, УВКПЛ ООН, 11 жовтня 2024 р., с. 2; [Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті](#). Оновлення, жовтень 2024 року, УВКПЛ ООН, 15 листопада 2024 року, с. 2.

¹³ Наприклад, 3 липня вісім цивільних осіб загинули і 55 отримали поранення в результаті обстрілу Дніпра (Дніпропетровська область). 4 вересня вісім цивільних осіб загинули і понад 60 отримали поранення в результаті ракетного обстрілу житлового кварталу міста Львова (Львівська область). Див. інформацію, надану БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні. У ніч на 18 листопада в результаті ракетного обстрілу багатоповерхового житлового будинку в Сумах (Сумська область) загинули 11 цивільних осіб і 89 отримали поранення. Див. Державна служба України з надзвичайних ситуацій, [повідомлення в Telegram українською мовою від 18 листопада](#).

¹⁴ МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми 1, 7, 11, 12 і 14; [Додатковий протокол I](#), ст. ст. 51(4) і 51(5)(b).

¹⁵ Володимир Зеленський, [повідомлення у Telegram українською мовою від 8 липня 2024 року](#).

¹⁶ [Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті](#). Оновлення, липень 2024 року, УВКПЛ ООН, 9 серпня 2024 р., с. 2; див. також інформацію, надану БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

¹⁷ До них належать дитяча лікарня «Охматдит», медичні клініки «Адоніс» та «Ісіда», розташовані в Києві, а також приватна медична клініка в Кривому Розі. Див. інформацію, надану БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

¹⁸ Внаслідок цього удару 13 цивільних осіб було вбито та 20 поранено. [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: з 1 червня по 30 серпня 2024 р.](#), УВКПЛ ООН, 1 жовтня 2024 р., п. 85.

¹⁹ *Там само*, п. 86. За даними української влади, двоє цивільних осіб загинули і 34 отримали поранення (у тому числі дев'ятеро дітей). Див. інформацію, надану БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

відділення токсикології та травматології були повністю зруйновані.²⁰ Атака призвела до термінової евакуації сотень дітей, які перебували на лікуванні.²¹ БДПЛ провело інтерв'ю з трьома уцілілими, зокрема з медичним персоналом та рятувальником, який серед перших опинився на місці події,²² і вивчило оригінальні відео- та фотоматеріали про наслідки обстрілу, а також іншу інформацію з відкритих джерел, зокрема відеозаписи влучання ракети в лікарню. На основі проведеного аналізу БДПЛ має обґрунтовані підстави вважати, що лікарня була пошкоджена в результаті прямого влучання російської ракети, ймовірно, Х-101, а не уламками, що впали в результаті перехоплення ППО або прямого влучання однієї з ракет ППО, всупереч твердженням Російської Федерації.²³ За свідченнями очевидців, у лікарні не було військовослужбовців ні до, ні під час удару.²⁴ БДПЛ не змогло виявити жодних військових цілей у безпосередній близькості до лікарні. Лікар з «Охматдиту», уцілілий від обстрілу, повідомив БДПЛ: *«Я не знаю, чому лікарня була атакована. ... Можливо, краще не думати про такі речі. Я можу процитувати свою медсестру, яка сказала мені: «Раніше, коли я чогось боялася, я думала, що найбільша лікарня буде найбезпечнішим місцем у всій Україні, а тепер я не знаю, куди мені йти».*²⁵

26. У звітному періоді також спостерігалось значне зростання насильства, пов'язаного з конфліктом, поблизу лінії фронту. Ситуація була особливо небезпечною для цивільного населення у Донецькій області через просування російських збройних сил,²⁶ що супроводжувалися повідомленнями про щоденні обстріли, у тому числі інциденти з масовими жертвами²⁷ й атаки, у результаті яких гинули й отримували поранення працівники медіа та гуманітарних організацій.²⁸ У Сумській області Російська Федерація посилила обстріли та авіаудари у серпні та вересні, очевидно, у відповідь на вторгнення українських військ у сусідню Курську область Російської

²⁰ Там само, п. 86; [Russia's July 8 Attack on a Children's Hospital in Ukraine](#), Human Rights Watch, 11 липня 2024 року. Див. також Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.415, пп. 6, 60, 75.

²¹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.415, п. 70. Див. також [Атака Росії на дитячу лікарню в Україні 8 липня](#), Human Rights Watch, 11 липня 2024 року.

²² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.415; UKR.WS.422; UKR.WS.428; UKR.WS.479.

²³ Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 8 липня 2024 року. Див. також Міністерство закордонних справ Росії, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 9 липня 2024 року..

²⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.415, пп. 84, 88, 90; UKR.WS.422, пп. 16; UKR.WS.428, п. 15.

²⁵ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.428, п. 14.

²⁶ За даними УВКПЛ ООН, з 1 червня по 31 серпня 2024 року на підконтрольній урядові частині Донецької області загинуло щонайменше 200 цивільних осіб і 671 було поранено, що на 129 відсотків більше, ніж за попередній тримісячний період. [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: з 1 червня по 30 серпня 2024 року](#), УВКПЛ ООН, 1 жовтня 2024 р., п. 72.

²⁷ Наприклад, 9 серпня російські збройні сили завдали ракетного удару по супермаркету в Костянтинівці, внаслідок якого загинуло 14 цивільних осіб (у тому числі двоє дітей) і 43 отримали поранення. Офіс Генерального прокурора, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 9 серпня 2024 року.

²⁸ Наприклад, 24 серпня внаслідок ракетного обстрілу готелю «Сапфір» у Краматорську загинув один працівник ЗМІ, ще чотири отримали поранення. Донецька обласна державна адміністрація, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 25 серпня 2024 року; Прокуратура Донецької області, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 25 серпня 2024 року. Для додаткової інформації див. підрозділ III. б. *Гуманітарна ситуація.*

Федерації. Внаслідок цих атак загинули і були поранені цивільні особи, а також пошкоджені цивільні об'єкти, у тому числі функціонуючі медичні заклади.²⁹ У Харківській області після початку російського наступу у травні відбувалися неодноразові повітряні удари та обстріли,³⁰ що призвело до значних жертв серед цивільного населення.³¹ Протягом жовтня місто Харків зазнавало майже щоденних повітряних бомбардувань, у результаті яких, за даними місцевої влади, було пошкоджено близько 380 міських будівель.³² Починаючи з кінця вересня, місто Запоріжжя часто піддавалося авіабомбардуванням, зокрема, планерними авіабомбами,³³ що призводило до масових жертв.³⁴ Також численні атаки з використанням безпілотних літальних апаратів малої дальності, що спричинили жертви серед цивільного населення, були зафіксовані у південно-східній частині Херсонської області.³⁵

27. Як зазначено у П'ятому проміжному звіті БДПЛ, наприкінці березня 2024 року Російська Федерація відновила свої скоординовані атаки на енергетичну інфраструктуру України.³⁶ Атаки продовжувались протягом цього звітнього періоду, і

²⁹ Наприклад, 19 та 28 вересня у місті Суми було обстріляно два медичні заклади, внаслідок чого загинуло 13 цивільних осіб та 35 отримали поранення. Серед загиблих і поранених були медичні працівники та співробітники поліції, див. Державна служба України з надзвичайних ситуацій, [повідомлення](#) в Telegram українською мовою від 19 вересня 2024 року; Ігор Кальченко, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 28 вересня 2024 року; Ігор Клименко, [повідомлення](#) у Telegram, 28 вересня 2024 року.

³⁰ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.406, пп. 6-18. Для отримання додаткової інформації див. ОБСЄ/БДПЛ, [П'ятий проміжний звіт](#), п. 24.

³¹ Наприклад, 30 серпня та 1 вересня місто Харків зазнало двох великих атак із застосуванням керованих авіаційних бомб та балістичних ракет по його житлових районах. Внаслідок цього загинуло щонайменше шість цивільних осіб (у тому числі медичний працівник) і понад 90 отримали поранення, див. Олег Синегубов, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 30 серпня 2024 року; Олег Синегубов, [повідомлення](#) у Telegram від 1 вересня 2024 року. 8 жовтня двоє цивільних осіб загинули та понад 30 отримали поранення внаслідок чергового обстрілу Харкова керованими бомбами, див. Олег Синегубов, [повідомлення](#) у Telegram від 8 жовтня 2024 року. 8 листопада 25 цивільних осіб отримали поранення в результаті обстрілу багатоповерхового житлового будинку у Харкові, див. Олег Синегубов, [повідомлення](#) у Telegram від 8 листопада 2024 року.

³² Ігор Терехов, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 2 листопада 2024 року.

³³ Планерна бомба – це автономна зброя, оснащена аеродинамічними поверхнями, які забезпечують їй більш плаську, ковзаючу траєкторію польоту у порівнянні зі звичайною бомбою, що дозволяє запускати її з повітря на великі відстані. Планерні бомби дуже важко перехоплювати ракетами класу «земля-повітря» через їхню незначну радіолокаційну помітність і короткий час польоту.

³⁴ Наприклад, 22 вересня під час обстрілу центру міста було поранено 21 цивільну особу (у тому числі дитину), див. Запорізька обласна військова адміністрація, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 23 вересня 2024 року. 7 листопада 10 цивільних осіб загинули та 41 отримали поранення внаслідок обстрілу, який зруйнував багатоповерховий житловий будинок та пошкодив онкологічну лікарню, див. Іван Федоров, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 8 листопада 2024 року; Володимир Зеленський, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 7 листопада 2024 року.

³⁵ За даними УВКПЛ ООН, лише у жовтні в результаті атак безпілотників малої дальності на підконтрольній урядові частині Херсонської області загинуло 17 цивільних осіб і 127 (у тому числі 2 дітей) отримали поранення, див. [Захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення, жовтень 2024 року](#), УВКПЛ ООН, 15 листопада 2024 р., с. 2. Див. також [Росія навмисно атакує цивільне населення на півдні України за допомогою дронів, стверджують жителі](#), Reuters, 22 жовтня 2024 р.

³⁶ Для додаткової інформації див. ОБСЄ/БДПЛ, [П'ятий проміжний звіт](#), п. 21.

було зафіксовано щонайменше шість великих хвиль атак в період з 1 червня по 30 листопада.³⁷ Серед них – атака 26 серпня, яка стала наймасштабнішою з лютого 2022 року, під час якої російські війська випустили понад 100 ракет і близько 100 баражуючих боєприпасів.³⁸ Були пошкоджені енергетичні об'єкти у 15 регіонах країни, у тому числі Київська гідроелектростанція. За даними української влади, у результаті атаки загинуло сім цивільних осіб і ще 47 отримали поранення (у тому числі двоє дітей), були пошкоджені будинки та інша цивільна інфраструктура, а також сталися відключення електроенергії по всій країні.³⁹ Ця серія атак значно знизила потужність електростанцій в країні, що змусило українську владу запровадити ще більш тривалі віялові відключення електроенергії по всій країні; вони були особливо відчутними у спекотні літні місяці.⁴⁰ Враховуючи значний дефіцит електроенергії, що очікується протягом зимового періоду,⁴¹ доступ до основних послуг для мільйонів цивільних осіб, зокрема опалення, опинився під величезною загрозою. Цілеспрямоване знищення інфраструктури виробництва енергії в Україні, яка є необхідною для життєзабезпечення цивільного населення,⁴² викликає занепокоєння, що російські війська, здійснюючи ці атаки, порушують норми МГП, зокрема зобов'язання вживати запобіжних заходів для мінімізації шкоди цивільним об'єктам при нанесенні ударів по потенційним військовим цілям.⁴³

28. Звітний період також відзначився серією ракетних обстрілів та ударів баражуючими боєприпасами по інфраструктурі в Одеській області, зокрема, портовим спорудам, зерновим терміналам⁴⁴ та іноземним суднам, які були пришвартовані у портах. Обстріли відновилися у липні, що, очевидно, свідчить про кампанію Російської Федерації, спрямовану на зрив експорту зерна з України після завершення періоду

³⁷ Атаки були здійснені 1, 20 і 22 червня, 26 серпня, 17 і 28 листопада 2024 року відповідно.

³⁸ Володимир Зеленський, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 26 серпня 2024 року.

³⁹ Інформація надана БДПІЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

⁴⁰ [Атаки на енергетичну інфраструктуру України: Шкода цивільному населенню, УВКПЛ ООН, вересень 2024 р.](#), с. 9.

⁴¹ [Енергетична безпека України та прийдешня зима](#), Міжнародне енергетичне агентство, вересень 2024 року.

⁴² 5 березня та 24 червня 2024 року Міжнародний кримінальний суд (МКС) видав ордери на арешт російських високопосадовців за звинуваченнями у воєнних злочинах та злочинах проти людяності у зв'язку із серією атак по енергетичній інфраструктурі України у 2022-2023 роках. Див. [Ситуація в Україні: Судді МКС видали ордери на арешт Сергія Івановича Кобилаша та Віктора Миколайовича Соколова](#), Міжнародний кримінальний суд, 5 березня 2024 р.; [Ситуація в Україні: Судді МКС видали ордери на арешт Сергія Кужугетовича Шойгу та Валерія Васильовича Герасимова](#), Міжнародний кримінальний суд, 25 червня 2024 р. Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень в Україні так само дійшла висновку, що атаки Російської Федерації на українську інфраструктуру, «критично важливу для передачі електроенергії та виробництва тепла, є воєнним злочином і можуть бути порівняні до злочинів проти людяності». [Звіт Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні](#), 25 вересня 2023 р., пп. 40-44.

⁴³ [Додатковий протокол I](#), ст. ст. 54(2), 57(2)(a)(ii).

⁴⁴ За певних умов морські порти можуть кваліфікуватися як військові об'єкти, якщо вони використовуються, наприклад, для транспортування військових вантажів або для проведення військових операцій. Однак немає жодної інформації, яка б підтверджувала, що об'єкти ураженої портової інфраструктури зробили «ефективний внесок» у військові дії України і, таким чином, були кваліфіковані як військові об'єкти.

збору врожаю.⁴⁵ За даними української влади, з жовтня до початку листопада російські війська здійснили майже 60 атак на портову інфраструктуру на півдні України, що призвело до пошкодження та знищення майже 300 об'єктів портової інфраструктури, 177 транспортних засобів та 22 цивільних суден.⁴⁶ Ці атаки також спричинили жертви серед цивільного населення, зокрема серед працівників портів і суден.⁴⁷

29. У період з вересня по листопад збройні сили Російської Федерації розпочали безпрецедентну кількість ударів баражуючими боєприпасами великої дальності, по цілях, віддалених від лінії фронту, зокрема майже щоденні атаки на столицю України, Київ. За даними Збройних сил України, лише у жовтні по цивільних і військових об'єктах було випущено понад 2 000 баражуючих боєприпасів,⁴⁸ у тому числі велику кількість приманок та хибних цілей,⁴⁹ які мали на меті перевантажити українську протиповітряну оборону.⁵⁰ Хоча більшість безпілотників були перехоплені українськими засобами протиповітряної оборони, деякі з них спричинили жертви серед цивільного населення та пошкодження цивільних об'єктів.⁵¹ Цивільне населення в містах по всій Україні все частіше чуло сирени повітряної тривоги, деякі з яких тривали годинами,⁵² і перебувало під постійною загрозою атак.

⁴⁵ Портові споруди Одеси зазнали особливо інтенсивних атак після того, як у липні 2023 року Російська Федерація вийшла з Чорноморської зернової ініціативи – угоди, покликаної сприяти безпечному експорту зерна з України. Для додаткової інформації див. ОБСЄ/БДППЛ, *Четвертий проміжний звіт*, п. 23.

⁴⁶ Олексій Кулеба, *повідомлення* у Telegram українською мовою від 7 жовтня 2024 року.

⁴⁷ Наприклад, 6 жовтня російські сили завдали удару по порту в Одесі, пошкодивши цивільне судно під прапором Сент-Кітс і Невіс, завантажене зерном на експорт, див. *Внаслідок російської атаки на Одеську область пошкоджено цивільне судно*, *The Kyiv Independent*, 7 жовтня 2024 року. 7 жовтня в Одеському порту було пошкоджено цивільне судно під прапором Палау, в результаті чого загинув український співробітник компанії, що обробляє вантажі, а п'ять іноземних членів екіпажу отримали поранення, див. Олег Кіпер, *повідомлення* у Telegram українською мовою від 7 жовтня 2024 року. 9 жовтня в порту Ізмаїла загинуло п'ять цивільних осіб і дев'ять отримали поранення, а також було пошкоджено контейнеровоз під панамським прапором, див. Олексій Кулеба, *повідомлення* у Telegram українською мовою від 9 жовтня 2024 року.

⁴⁸ Генеральний штаб Збройних сил України, *повідомлення* у Telegram від 1 листопада 2024 року.

⁴⁹ Баражуючі боєприпаси без вибухових зарядів, які неможливо відрізнити на радарі від озброєних безпілотників.

⁵⁰ Головне управління розвідки Міністерства оборони України, *повідомлення* у Telegram українською мовою від 11 листопада 2024 року; див. також *Операція «Фальш-ціль»: як Росія планувала приховати нову смертоносну зброю серед безпілотників-приманок в Україні*, *Associated Press*, 16 листопада 2024 року; *Росія використовує дешеві безпілотники-приманки, щоб перевантажити протиповітряну оборону України, заявляє українська розвідка*, *The Kyiv Independent*, 18 листопада 2024 року.

⁵¹ Наприклад, 25 жовтня у Солом'янському районі Києва влучили в житловий будинок, внаслідок чого загинула дитина і ще п'ятеро цивільних отримали поранення, див. Віталій Кличко, *повідомлення* у Telegram українською мовою від 25 жовтня 2024 року. 29 жовтня шість цивільних осіб отримали поранення внаслідок іншого обстрілу багатоповерхового житлового будинку у тому ж районі столиці, див. Київська міська військово-цивільна адміністрація, *повідомлення* у Telegram українською мовою від 29 жовтня 2024 року; *Додатковий протокол I*, ст. 51(2).

⁵² 8-годинний обстріл російськими безпілотниками тримає Київ у напрузі, у той час як війна в Україні наближається до 1000 днів, *Associated Press*, 7 листопада 2024 р.; Київ під дев'ятигодинною повітряною тривоگو, оскільки Росія розпочала масовану атаку безпілотників на Україну, *United 24 Media*, 5 вересня 2024 р.; Найдовша повітряна тривога для Хмельниччини з початку війни: сили ППО знищили 10 БПЛА, *Українська правда*, 28 жовтня 2024 р.

30. Хоча й у значно меншій мірі, українські збройні сили також здійснювали обстріли населених пунктів на окупованих Російською Федерацією територіях України, що призводило до жертв серед цивільного населення та пошкодження цивільних об'єктів.⁵³ Наприклад, 7 червня в результаті обстрілу житлового кварталу в Садовому (Херсонська область), за даними російської влади, загинули 22 людини, у тому числі одна дитина, а 15 отримали поранення.⁵⁴ 23 червня внаслідок вибуху ракети з касетними боєприпасами над пляжем поблизу Севастополя,⁵⁵ за даними російської влади, загинуло чотири цивільні особи (у тому числі двоє дітей), а 150 отримали поранення.⁵⁶ 13 серпня, за даними російської влади, дві людини загинули і ще 31 особа отримала поранення в результаті обстрілу автобуса в Лисичанську (Луганська область).⁵⁷
31. Крім того, збройні сили України продовжували обстріли прикордонних районів Російської Федерації та завдавати ударів баражуючими боєприпасами, зокрема по об'єктах у російських регіонах, у віддалених від підконтрольних Україні територій, у тому числі у Нижньому Новгороді, Твері, Мурманську, Саратові та Краснодарському краї. Більшість атак були спрямовані на військові аеродроми, бази та склади боєприпасів⁵⁸, але в деяких випадках вони також призводили до жертв серед цивільного населення та пошкодження цивільних об'єктів.⁵⁹ Наприклад, 30 серпня в результаті атаки на місто Белгород, за даними місцевої влади, загинуло п'ять

⁵³ Інформація, надана БДПЛ Постійним представництвом Російської Федерації при Організації з безпеки і співробітництва в Європі.

⁵⁴ Володимир Сальдо, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 7 червня 2024 року. УВКПЛ ООН підтвердило, що щонайменше 14 цивільних осіб (у тому числі одна дитина) були вбиті та щонайменше четверо отримали поранення, див. [Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення, червень 2024 року](#), УВКПЛ ООН, 8 липня 2024 р., с. 2. Термін «російська влада» використовується у цій доповіді для позначення органів влади Російської Федерації, що діють на окупованих територіях України, російських органів влади, що діють за межами території Росії, та призначених Російською Федерацією органів влади на окупованих Росією територіях.

⁵⁵ Як повідомило Міністерство оборони Росії, три ракети, запущені українськими збройними силами того дня, були збиті російською протиповітряною обороною, а ще одна «відхилилася від траєкторії польоту з бойовою частиною, яка вибухнула в повітрі над територією міста в результаті впливу засобів протиповітряної оборони», див. Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 23 червня 2024 року.

⁵⁶ Михайло Развожаєв, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 23 червня 2024 року. УВКПЛ ООН підтвердило, що під час атаки загинуло щонайменше троє цивільних осіб і десятки отримали поранення, див. [Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення, червень 2024 року](#), УВКПЛ ООН, 8 липня 2024 року, с. 2.

⁵⁷ Уряд Луганської Народної Республіки, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 13 серпня 2024 року; Уряд Луганської Народної Республіки, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 13 серпня 2024 року. БДПЛ поки що не вдалося перевірити ці цифри.

⁵⁸ Див. ВМС ЗСУ: [Супутникові знімки підтверджують знищення складу «Шахедів» в Росії, Українська правда](#), 23 червня 2024 р.; Оновлено: [За атаками на російські нафтопереробні заводи та військовий аеродром стоїть СБУ - джерело, The Kyiv Independent](#), 21 червня 2024 р.; [Україна завдає ударів по російських аеродромах саморобною зброєю в надії запобігти руйнівним атакам у себе вдома, The Kyiv Independent](#), 29 серпня 2024 р.; [Удар України по російському складу зброї знищив боєприпаси на 3 місяці, каже голова військової розвідки Естонії, The Kyiv Independent](#), 20 вересня 2024 р.

⁵⁹ Інформація, надана БДПЛ Уповноваженим з прав людини Російської Федерації.

цивільних осіб і 37 отримали поранення, у тому числі шестеро дітей.⁶⁰ Об'єкти нафтової інфраструктури, зокрема нафтопереробні заводи та нафтобази, також залишалися однією з ключових цілей України протягом звітного періоду.⁶¹ Ці атаки підвищують ймовірність порушення МГП, оскільки цілеспрямоване ураження об'єкта життєзабезпечення цивільного населення, має здійснюватися з дотриманням принципів пропорційності та обережності.⁶²

32. 6 серпня збройні сили України розпочали наступ на Курську область, просунувшись на понад десять кілометрів углиб території Російської Федерації і захопивши десятки населених пунктів, у тому числі місто Суджа, протягом тижня після вторгнення. На початку вересня збройні сили Російської Федерації розпочали контрнаступальні операції в регіоні, відновивши контроль над частиною території. Незважаючи на достовірні повідомлення, підкріплені цифровими доказами, про загибель цивільних осіб у зоні запеклих боїв між російськими та українськими військами на території Курської області,⁶³ БДПЛ наразі не має можливості встановити обставини цих втрат, а також віднести їх до жодної зі сторін конфлікту. На початку жовтня російська влада повідомила, що в результаті наступу українських військ у Курській області загинуло близько 70 цивільних осіб і понад 300 отримали поранення.⁶⁴

б. Гуманітарна ситуація

33. Гуманітарна ситуація в Україні продовжувала погіршуватися через ескалацію військових дій, переміщення лінії фронту, руйнування об'єктів життєзабезпечення цивільного населення, і постійні обстріли, що перешкоджають гуманітарним операціям. Як наслідок, у Донецькій, Харківській і Сумській областях відбулися організовані евакуації та масове переміщення цивільного населення. Гуманітарна криза була особливо гострою в Донецькій області,⁶⁵ де просування російських

⁶⁰ В'ячеслав Гладков, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 30 серпня 2024 року. БДПЛ поки що не вдалося перевірити повідомлену кількість жертв з боку Російської Федерації відповідно до своєї методології.

⁶¹ Супутниковий знімок показав значні руйнування нафтобази на півдні Росії після удару українського безпілотної, *The Kyiv Independent*, 22 червня 2024 р.; Повідомляється про пожежі на 2 нафтобазах у Ростовській області Росії, повідомляють місцеві ЗМІ, *The Kyiv Independent*, 28 серпня 2024 р. Для додаткової інформації див. ОБСЄ/БДПЛ, П'ятий проміжний звіт, п. 26

⁶² Додатковий протокол I, ст. ст. 54(2), 57(2)(a)(ii).

⁶³ Серед них відеозаписи та фотографії тіл у цивільному одязі та пошкоджених цивільних транспортних засобів на узбіччі дороги. Див. *Україна вторглася в Росію. Як це було для цивільних*, *The New York Times*, 27 жовтня 2024 р.

⁶⁴ Посол МЗС: з початку боїв із ЗСУ в Курській області загинули близько 70 мирних жителів, *Коммерсантъ*, 8 жовтня 2024 року. Слід зазначити, що БДПЛ поки що не вдалося суттєво перевірити повідомлення з Російської Федерації відповідно до своєї методології.

⁶⁵ Протягом звітного періоду місто Покровськ особливо постраждало від бойових дій, що призвело до значного зменшення кількості місцевого населення, переміщення гуманітарних організацій, а також до того, що гуманітарні організації заблоковані у доступі до критично важливої дороги, що з'єднує Покровськ і Костянтинівку з багатьма населеними пунктами у регіоні. Див: *Україна: Гуманітарне реагування у 2024 році. Оперативне зведення*, Управління ООН з координації гуманітарних справ, 30 жовтня 2024 р.; *Україна: Огляд*

військових спричинило одну з найбільших хвиль внутрішнього переміщення в Україні з 2022 року.⁶⁶

34. Просування російських військ у вересні та жовтні створило додаткові перешкоди для гуманітарного доступу в Харківській та Донецькій областях, а гуманітарні операції, особливо поблизу лінії фронту, залишалися під загрозою через триваючі бойові дії.⁶⁷ Моніторинг БДПЛ з відкритих джерел виявив неодноразові випадки бойових дій, в яких постраждали рятувальники,⁶⁸ гуманітарні працівники,⁶⁹ гуманітарні об'єкти (наприклад, пункти транзиту гуманітарної допомоги⁷⁰ і офіси),⁷¹ пункти видачі⁷² та транспортні засоби,⁷³ що часто призводило до зриву гуманітарних операцій і/або до тимчасового призупинення гуманітарної діяльності. Відповідно до норм МГП, гуманітарний персонал та об'єкти, що використовуються для операцій з надання гуманітарної допомоги, повинні завжди користуватися повагою та захистом. Якщо російські збройні сили не вживають запобіжних заходів для обмеження впливу військових операцій на діяльність і пересування гуманітарного персоналу, вони ризикують порушити свої зобов'язання в рамках МГП.⁷⁴
35. 6 серпня Збройні сили України розпочали вторгнення у Курську область Російської Федерації. У результаті бойових дій значна кількість людей була змушена залишити свої домівки, що, за повідомленнями місцевої влади, сягало до 150 тисяч осіб.⁷⁵

питань гуманітарного доступу (липень-серпень 2024 року), Управління ООН з координації гуманітарних справ, 16 вересня 2024 р.; Інформаційна записка - Україна: Гуманітарний вплив активізації бойових дій у Донецькій області (17 вересня 2024 року), ACAPS, 17 вересня 2024 р.

⁶⁶ Реагування на надзвичайну ситуацію з боку партнерів Кластера охорони здоров'я: Евакуація в Донецькій, Харківській та Сумській областях (станом на 8 жовтня 2024 року), Кластер охорони здоров'я України - ВООЗ, 14 жовтня 2024 р.

⁶⁷ Україна: Огляд питань гуманітарного доступу (вересень-жовтень 2024 року), Управління ООН з координації гуманітарних справ, 15 листопада 2024 р.

⁶⁸ Див. наприклад, Сумщина: ворог атакував підрозділ ДСНС - 5 рятувальників поранено, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, 19 жовтня 2024 р.

⁶⁹ Див. наприклад, Внаслідок атаки російського безпілотної на команду з відстеження водних ресурсів Міжнародного Блакитного Півмісяця (ІВС) в Херсоні загинули двоє співробітників і кілька отримали поранення; ІВС глибоко засуджує варварський напад на гуманітарну команду і закликає світову спільноту до солідарності, Міжнародний Блакитний Півмісяць, 15 серпня 2024 р.

⁷⁰ Див. наприклад, Обстріли мирних мешканців мають припинитися. Гуманітарний координатор в Україні Матіас Шмале засудив удар збройних сил Російської Федерації по транзитному центру у Покровську, Організація Об'єднаних Націй в Україні, 20 серпня 2024 р.

⁷¹ Див. наприклад, Прес-реліз: Ракетний удар по харківському офісу FSD, Fondation Suisse de Déminage (FSD), 24 липня 2024 р.

⁷² Інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні; див., наприклад, Україна: 3 співробітники МКЧХ загинули після обстрілу пункту видачі гуманітарної допомоги в Донецькій області, МКЧХ, 12 вересня 2024 р.

⁷³ Див. наприклад, Автомобіль допомоги WCK в Україні підірвався на російському вибуховому пристрої, Всесвітня центральна кухня, 18 липня 2024 р.

⁷⁴ Додатковий протокол I, ст. 71(2); Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми 31 і 32.

⁷⁵ Олексій Смирнов, повідомлення у Telegram російською мовою від 9 листопада 2024 року. За словами щонайменше одного регіонального чиновника, майже 150 тисяч людей були змушені залишити свої домівки внаслідок вторгнення українських військ до Курської області.

Україна публічно заявила про свій намір дотримуватися своїх зобов'язань за МГП і стверджує, що вона офіційно звернулася до МКЧХ й ООН з проханням долучитися до заходів гуманітарного реагування в Курську.⁷⁶ Хоча УВКПЛ та інші правозахисні організації звернулися до Російської Федерації з проханням надати доступ до Курської області для оцінки впливу бойових дій на цивільне населення, жодної відповіді досі не було отримано.⁷⁷ Російська влада заявила, що Міжнародний Комітет Червоного Хреста разом із Російським Червоним Хрестом допомагав вивезти деяких російських громадян з Курської області в інші регіони Російської Федерації.⁷⁸ Крім того, Російський Червоний Хрест повідомив, що з серпня 2024 року отримав тисячі запитів на пошук зниклих безвісти на окупованій Україною території.⁷⁹ Відсутність доступу до регіону незалежних спостерігачів та співробітників гуманітарних організацій викликає занепокоєння щодо захисту російського цивільного населення.

в. Інші важливі події

36. З жовтня Російська Федерація, Україна та інші суб'єкти повідомляли про присутність солдатів з Кореїської Народно-Демократичної Республіки (КНДР) на території Російської Федерації та у прифронтових зонах поблизу території України, зокрема, у Курській області.⁸⁰
37. На початку листопада українська влада повідомила, що війська КНДР брали участь у невеликих сутичках з українськими збройними силами на території Російської

⁷⁶ Заява МЗС щодо забезпечення гуманітарного реагування в районах Курської області, Міністерство закордонних справ України, 16 вересня 2024 р. Див. також Ірина Верещук, повідомлення у Telegram українською мовою від 14 серпня 2024 року.

⁷⁷ Прес-брифінг ООН в Женеві, 16 серпня 2024 року. Див. також телеграм Володимира Джабарова, 14 серпня 2024 р.

⁷⁸ Російська омбудсменка Тетяна Москалькова заявила про повернення 46 російських громадян, які були переміщені на територію України, назад до Російської Федерації за допомогою Міжнародного комітету Червоного Хреста; див. Тетяна Москалькова, повідомлення у Telegram російською мовою від 22 листопада 2024 року.

⁷⁹ Російський Червоний Хрест повідомив про підтримку переміщеного населення з окупованих територій України та отримання понад 6 000 запитів на пошук зниклих безвісти з серпня; див. Російський Червоний Хрест, повідомлення у Telegram російською мовою від 23 листопада 2024 року.

⁸⁰ Прес-конференція за підсумками 16-го саміту БРІКС, Президент Росії, 24 жовтня 2024 р.; Північна Корея вирішила відправити 12 000 солдатів на підтримку Росії у війні в Україні – розвідка, *Yonhap News Agency*, 18 жовтня 2024 р.; Заява Генерального секретаря НАТО Марка Рютте після брифінгу Північноатлантичної ради щодо розгортання військ КНДР в Росії, Організація Північноатлантичного договору, 28 жовтня 2024 р.; Володимир Зеленський, повідомлення у Telegram українською мовою від 31 жовтня 2024 року; Ми бачимо збільшення кількості північнокорейців, не бачимо збільшення реакції партнерів - Звернення Президента, Президент України, 4 листопада 2024 року; Війська КНДР, «Гуманітарний щит», ситуація в Чорному морі: Сергій Боев звернувся до міністрів оборони Південно-Східної Європи, Міністерство оборони України, 7 листопада 2024 року. Див. також Ексклюзив - Нещодавно отримані кадри з російського Сергіївського полігону показують, як північнокорейські війська переодягаються в російське спорядження в рамках підготовки до розгортання в Україні, @StratcomCentre, X/Twitter, 18 жовтня 2024 р.

Федерации, але більшість сил КНДР, як повідомлялося, все ще перебувають на стадії підготовки та формування.⁸¹ Подальші повідомлення української влади свідчили про те, що війська КНДР починають розгортатися і вступати в бойові дії. Однак наразі БДПЛ не має можливості незалежно перевірити цю інформацію.⁸²

IV. Конкретні проблеми, повідомлені БДПЛ свідками та уцілілими

38. Основна частина звіту присвячена конкретним питанням, описаним свідками та уцілілими особами під час інтерв'ю, проведених БДПЛ у другій половині 2024 року. Хоча значна частина інформації стосується подій, що відбулися у 2024 році, інша інформація стосується інцидентів та подій, що сталися на більш ранньому етапі конфлікту. А втім, свідчення свідків доповнюють і поглиблюють розуміння БДПЛ попередніх подій і характеру порушень МГП і МППЛ. Існує багато причин, чому свідки надають свідчення вже після інциденту, у тому числі через місяці або навіть роки. Окрім логістичних труднощів, пов'язаних із пошуком і спілкуванням зі свідками, які могли бути затримані або іншим чином обмежені в пересуванні на окупованих територіях, вони можуть вагатися або не бажати говорити через пережиті травматичні події. На додаток до отриманих БДПЛ свідчень, у Розділі IV також використана інформація, яка надана ОГС під час інтерв'ю з БДПЛ.

а. Свавільні позбавлення волі та примусові зникнення на територіях, підконтрольних російській владі

39. БДПЛ продовжує документувати випадки свавільного позбавлення волі, включно з примусовими зникненнями, що сталися на території України окупованій російською владою. У період з 1 червня по 30 листопада 2024 року БДПЛ опитало 14 осіб, які пережили свавільні затримання, зокрема вісім чоловіків і шість жінок, які надали інформацію про своє затримання та про досвід інших осіб, які перебували в ув'язненні

⁸¹ [우크라이나 국방장관 "러, 북한군 투입 시작해 소규모 교전 있었다](#) [Міністр оборони України «Росія, війська КНДР почали заходити на територію країни, відбувалися невеликі сутички»], *KBS News*, YouTube, 5 листопада 2024 р.; [Північна Корея вперше вступила в бій в Україні, кажуть офіційні особи](#), *New York Times*, 5 листопада 2024 р.; [Північнокорейські війська вперше вступили в бій у Курській області, кажуть американські чиновники](#), *Reuters*, 6 листопада 2024 р.; Зеленський підтвердив бойові зіткнення з північнокорейськими військами, а Путін заявив, що готовий поговорити з Трампом, *CNN*, 8 листопада 2024 р. Див. також Андрій Коваленко, повідомлення у Telegram українською мовою від 4 листопада 2024 року; [Стає зрозуміліше, як відбулася перша атака України на північнокорейські війська](#), *Business Insider*, 8 листопада 2024 року.

⁸² [Нова ера ракетної війни, секрети операцій від Генштабу та нові графіки світла](#), *TCH Тиждень*, YouTube, 24 листопада 2024 р. Див. також [Північнокорейські солдати приєднуються до бойових дій в Росії, заявляє Держдепартамент США](#), *Reuters*, 12 листопада 2024 року; [Північнокорейські війська, відправлені в Росію, вже беруть участь у бойових діях: розвідувальне агентство - розвідка](#), *Yonhap News Agency*, 13 листопада 2024 р.

разом з ними.⁸³ Крім того, за цей період БДПЛ отримало 11 свідчень від родичів осіб, які були або залишаються позбавленими особистої свободи владою Російської Федерації⁸⁴.

40. Майже всі випадки, описані БДПЛ, сталися у 2022 та 2023 роках і підтвердили раніше задокументовані БДПЛ закономірності,⁸⁵ зокрема в контексті категорії осіб, які стають мішенню, відсутності законних підстав для затримання, а також систематичної відмови у застосуванні відповідних процесуальних гарантій для затриманих, передбачених як МПП, так і МППЛ. Крім того, уцілілі особи та свідки продовжують повідомляти про суворі умови тримання під вартою та відмову у контактах із зовнішнім світом.
41. Отже, російська влада продовжувала переслідувати осіб за їхню реальну⁸⁶ чи ймовірну підтримку Збройних сил України,⁸⁷ або за те, що їхні родичі служать в українських збройних силах або пов'язані з ними.⁸⁸ Очевидними причинами для затримання також були посади, які уцілілі особи займали у громаді,⁸⁹ їхня відмова співпрацювати з російською владою⁹⁰ та їхні проукраїнські погляди.⁹¹ У цьому останньому раунді інтерв'ю БДПЛ задокументувало вчинення російською владою свавільного позбавлення волі чи «зникнень» осіб, зокрема представників місцевої і державної влади,⁹² працівників Запорізької атомної електростанції (ЗАЕС),⁹³ а також громадських і політичних активістів.⁹⁴

⁸³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407; UKR.WS.408; UKR.WS.418; UKR.WS.419; UKR.WS.425; UKR.WS.437; UKR.WS.444; UKR.WS.449; UKR.WS.453; UKR.WS.455; UKR.WS.467; UKR.WS.481; UKR.WS.483. Опитування свідків UKR.WS.453 включало свідчення подружньої пари.

⁸⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.404; UKR.WS.418; UKR.WS.420; UKR.WS.432; UKR.WS.439; UKR.WS.446; UKR.WS.455; UKR.WS.465; UKR.WS.471; UKR.WS.472; UKR.WS.482.

⁸⁵ Для додаткової інформації див. ОБСЄ/БДПЛ, Третій проміжний звіт, пп. 42-43; Четвертий проміжний звіт, пп. 43-44, П'ятий проміжний звіт, п. 34.

⁸⁶ Уцілілі особи та свідки розповіли БДПЛ, що, хоча деякі з уцілілих у минулому займалися збором інформації або іншим чином допомагали українським збройним силам, на момент затримання вони більше не займалися такою діяльністю.

⁸⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, п. 53; UKR.WS.408, п. 171; UKR.WS.418, пп. 30-31, 35; UKR.WS.419, пп. 8-11; UKR.WS.420, п. 6; UKR.WS.425, пп. 6, 13-16; UKR.WS.432, п. 6; UKR.WS.437, пп. 26-27, 31; UKR.WS.444, пп. 109-110; UKR.WS.455, пп. 67, 110-111; UKR.WS.467, п. 48; UKR.WS.472, пп. 25-26; UKR.WS.482, п. 23.

⁸⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.408, п. 184; UKR.WS.425, п. 18; UKR.WS.437, пп. 22, 24, 45, 75; UKR.WS.453, пп. 30-31; UKR.WS.455, п. 67. Див. також UKR.WS.419, пп. 63-64; UKR.WS.435, пп. 20-21.

⁸⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.419; UKR.WS.419; UKR.WS.453; UKR.WS.455.

⁹⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.444, п. 111; UKR.WS.471, пп. 23, 39; UKR.WS.476, п. 31.

⁹¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.449, п. 56; UKR.WS.453, п. 21; UKR.WS.483, п. 11.

⁹² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.419; UKR.WS.453; UKR.WS.455.

⁹³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407; UKR.WS.444; UKR.WS.449.

⁹⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.425; UKR.WS.471; UKR.WS.483.

42. За словами свідків, опитаних БДПІЛ, російська влада часто затримувала цивільних осіб у приватних помешканнях під час обшуків.⁹⁵ Обшуки в будинках, зазвичай спрямовані на пошук зброї, проводилися в агресивній манері, з псуванням майна та конфіскацією грошей і цінних речей, таких як електронні пристрої та транспортні засоби.⁹⁶ Десять з 14 опитаних БДПІЛ уцілілих осіб зазнали фізичного насильства та/або залякування під час арешту.⁹⁷ Три уцілілі розповіли БДПІЛ, що їм зав'язували очі, надягали наручники та/або вставляли в рот кляп під час транспортування до місць тримання під вартою.⁹⁸ Уцілілі та свідки ідентифікували винуватців як представників Федеральної служби безпеки Російської Федерації (ФСБ)⁹⁹ та військовослужбовців російських збройних сил.¹⁰⁰
43. За інформацією, отриманою БДПІЛ, більшість затриманих утримувалися в офіційних місцях несвободи, таких як поліцейські відділки, слідчі ізолятори та в'язниці,¹⁰¹ тоді як інші повідомляли, що їх утримували в імпровізованих місцях несвободи, таких як клітка в приміщенні суду або підвал у школі.¹⁰² Усі уцілілі особи повідомляли про жахливі умови тримання під вартою, зокрема переповнені камери,¹⁰³ відсутність світла та вентиляції,¹⁰⁴ відсутність опалення,¹⁰⁵ неналежні санітарні умови,¹⁰⁶ недостатню

⁹⁵ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.408, пп. 160, 163-164; UKR.WS.425, пп. 18-20; UKR.WS.437, пп. 20, 22-23; UKR.WS.444, п. 81; UKR.WS.453, пп. 23-25; UKR.WS.455, пп. 26, 29; UKR.WS.483, п. 82. Див. також UKR.WS.404, п. 33; UKR.WS.432, п. 6; UKR.WS.439, п. 31; UKR.WS.482, п. 11.

⁹⁶ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.408, пп. 134-159; UKR.WS.419, п. 17; UKR.WS.444, пп. 82-83; UKR.WS.449, пп. 35, 37; UKR.WS.453, пп. 43-45; UKR.WS.455, п. 98. Див. також UKR.WS.439, п. 27; UKR.WS.482, п. 11.

⁹⁷ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.407, пп. 42, 44-45; UKR.WS.408, пп. 137, 140, 164; UKR.WS.418, пп. 35, 37; UKR.WS.419, п. 15; UKR.WS.425, п. 19; UKR.WS.437, пп. 23-24, 30; UKR.WS.455, пп. 40, 42; UKR.WS.467, пп. 53, 55-57, 59, 61, 68, 73-74; UKR.WS.481, п. 44.

⁹⁸ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.425, п. 19; UKR.WS.467, п. 56; UKR.WS.481, п. 26.

⁹⁹ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.407, п. 48; UKR.WS.418, пп. 34-35; UKR.WS.453, пп. 13, 20; UKR.WS.455, п. 38; UKR.WS.467, п. 45; UKR.WS.481, п. 28.

¹⁰⁰ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.407, п. 42; UKR.WS.408, пп. 134, 136; UKR.WS.444, п. 92; UKR.WS.449, п. 45; UKR.WS.453, п. 20; UKR.WS.455, п. 30; UKR.WS.483, п. 52.

¹⁰¹ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.408, п. 52; UKR.WS.418, пп. 37, 57, 65-66; UKR.WS.419, п. 19; UKR.WS.425, п. 20; UKR.WS.437, пп. 56, 59, 72; UKR.WS.453, пп. 25, 84; UKR.WS.455, пп. 48, 147, 165; UKR.WS.481, п. 42; UKR.WS.483, п. 61. Див. також UKR.WS.404, пп. 45-46, 65, 73; UKR.WS.420, пп. 7, 9-10; UKR.WS.439, пп. 41, 106; UKR.WS.446, п. 8; UKR.WS.471, пп. 33-34, 79, 88; UKR.WS.472, пп. 22-24; UKR.WS.482, пп. 24-25, 27.

¹⁰² Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.408, п. 169; UKR.WS.444, п. 88; UKR.WS.449, пп. 37, 39, 114.

¹⁰³ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.407, п. 55; UKR.WS.419, п. 33; UKR.WS.423, пп. 4, 18; UKR.WS.425, пп. 21, 32; UKR.WS.453, п. 84; UKR.WS.455, пп. 77, 101; UKR.WS.481, п. 51; UKR.WS.483, пп. 62, 75.

¹⁰⁴ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.407, п. 55; UKR.WS.419, п. 34; UKR.WS.453, п. 100; UKR.WS.455, п. 148; UKR.WS.483, п. 64.

¹⁰⁵ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.444, п. 40; UKR.WS.453, п. 105.

¹⁰⁶ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.408, п. 217; UKR.WS.418, п. 65; UKR.WS.419, пп. 22, 29; UKR.WS.425, п. 25; UKR.WS.437, пп. 56-58, 97; UKR.WS.453, пп. 59, 85; UKR.WS.455, пп. 79, 129, 148-149, 152; UKR.WS.483, п. 62.

кількість води і їжі та/або їхню низьку якість,¹⁰⁷ а також відсутність доступу до медичної допомоги або неналежну медичну допомогу.¹⁰⁸

44. Як зазначалося під час попереднього моніторингу БДПЛ, сім'ї часто не були поінформовані про місцезнаходження своїх затриманих родичів,¹⁰⁹ у тому числі про їхнє переміщення між різними установами на окупованих територіях і в Російській Федерації. Крім того, російська влада іноді відмовлялася визнати факт затримання близьким родичам, навіть коли робилися запити. У семи випадках цивільних осіб утримували без зв'язку з зовнішнім світом протягом частини або всього строку тримання під вартою.¹¹⁰ Один свідок із Запорізької області розповів БДПЛ: *«За ці чотири місяці... я не мав жодного контакту із зовнішнім світом. Моя донька якимось чином дізналася, що зі мною сталося, і знайшла «номер телефону в'язниці». Вона запитала про мене; їй відповіли, що нікого з моїм прізвищем там немає. Я не міг користуватися телефоном, не міг відправити жодного листа, не міг отримати жодної посилки».*¹¹¹
45. Відповідно до попередніх повідомлень, отриманих БДПЛ, нові докази свідчать про те, що російська влада систематично порушує міжнародні стандарти, що стосуються ув'язнення цивільних осіб під час збройного конфлікту.¹¹² Тринадцять з 14 опитаних уцілілих осіб повідомили, що законність їхнього затримання не перевірялася жодним адміністративним чи судовим органом.¹¹³ Затриманим також не було надано права на юридичне представництво.¹¹⁴ Крім того, майже всім уцілілим від свавільних затримань ніколи не висували офіційних звинувачень.¹¹⁵ Тривалість свавільного тримання під вартою була різною: шість уцілілих повідомили про тривале тримання під вартою, у

¹⁰⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.418, п. 65; UKR.WS.419, п. 88; UKR.WS.423, п. 7; UKR.WS.425, пп. 23, 32; UKR.WS.437, п. 91; UKR.WS.444, п. 93; UKR.WS.449, п. 40; UKR.WS.453, пп. 58, 65; UKR.WS.455, пп. 78, 142, 157; UKR.WS.481, п. 55; UKR.WS.483, п. 63.

¹⁰⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.408, п. 189; UKR.WS.418, п. 55; UKR.WS.423, п. 26; UKR.WS.425, п. 23; UKR.WS.437, п. 91; UKR.WS.453, пп. 41, 58; UKR.WS.455, п. 133; UKR.WS.481, п. 82.

¹⁰⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.408, пп. 190, 238-239, 241-246, 249; UKR.WS.453, п. 93; UKR.WS.481, пп. 61-62. Див. також UKR.WS.446, пп. 22-23; UKR.WS.471, пп. 67, 89; UKR.WS.482, п. 25.

¹¹⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.408, п. 190; UKR.WS.419, пп. 57-58, 86; UKR.WS.425, пп. 29-30; UKR.WS.449, п. 57; UKR.WS.453, п. 94; див. також UKR.WS.471, пп. 67, 89; UKR.WS.482, п. 24.

¹¹¹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.453, п. 90.

¹¹² Див. Четверта Женевська конвенція, ст.ст. 4, 147; Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норма 99.

¹¹³ В одному випадку уцілілий із Запорізької області розповів БДПЛ, що його засудили до семи днів адміністративного арешту після трихвилинного судового засідання в Ростові-на-Дону (Російська Федерація), під час якого йому запропонували визнати себе винним у непокорі законному наказу співробітника поліції. Опитування свідка БДПЛ, UKR.WS.418, пп. 58-59.

¹¹⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407; UKR.WS.408; UKR.WS.418, п. 59; UKR.WS.419, пп. 60, 85; UKR.WS.425, п. 29; UKR.WS.437, п. 107; UKR.WS.444; UKR.WS.449, п. 58; UKR.WS.453, п. 41; UKR.WS.455, п. 138; UKR.WS.481, п. 60; UKR.WS.483, п. 81.

¹¹⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407; UKR.WS.408, п. 171; UKR.WS.418, п. 56; UKR.WS.419; UKR.WS.425, п. 29; UKR.WS.437, п. 75; UKR.WS.444, п. 130; UKR.WS.449, п. 45; UKR.WS.453, пп. 52, 78-79, 87-88; UKR.WS.455, пп. 88, 136, 163, 165-166; UKR.WS.481, п. 73; UKR.WS.483.

тому числі один, чиє утримання під вартою перевищувало десять місяців.¹¹⁶ В одному випадку, що ілюструє свавілля затримань, постраждала особа з Херсонської області розповіла БДПЛ, що після переведення до нового місця тримання під вартою її нові утримувачі визнали, що жодних записів про її справу не було, а її ім'я їм невідоме.

46. Три свідки розповіли БДПЛ, що після утримання в різних офіційних місцях несвободи в Запорізькій і Херсонській областях їх привезли на контрольно-пропускний пункт в'їзду-виїзду (КПВВ) «Василівка» (Запорізька область), де російська влада зняла постановочне відео депортації з окупованої території.¹¹⁷ Після цього їх привезли до сусіднього села, яке все ще перебувало на окупованій Росією території, де дислокувалися російські військові. Уцілілі особи розповідали, що замість того, щоб бути звільненими або депортованими, їх утримували в занедбаних, напівзруйнованих будівлях і змушували до примусової праці, зокрема до копання окопів і розчищення мінних полів.¹¹⁸ Уцілілі жінки також повідомляли, що зазнавали сексуального насильства в цьому місці.¹¹⁹
47. Дві уцілілі особи розповіли БДПЛ, що умовами їхнього звільнення було підписання паперу з обіцянкою співпрацювати з російською владою¹²⁰ і отримати російський паспорт.¹²¹ Деякі свідки повідомили, що їх змушували читати свідчення проти себе на камеру.¹²² Чотири уцілілі розповіли БДПЛ, що російська влада змусила їх написати заяву про те, що вони не мають жодних скарг щодо свого арешту та поводження з ними під час утримання під вартою.¹²³
48. БДПЛ поспілкувалося з родичами трьох цивільних осіб, які на момент проведення інтерв'ю залишалися під вартою на окупованих територіях України або Російської Федерації з моменту їхніх арештів у середині 2022 та на початку 2024 року відповідно.¹²⁴ Двом із цих цивільних осіб були висунуті звинувачення у «диверсії» та «шпигунстві» майже через рік після початку їхнього затримання, і після закритих слухань вони були засуджені до шести з половиною та 13 років ув'язнення

¹¹⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.425, пп. 18, 34, UKR.WS.449, п. 38; UKR.WS.453, пп. 14, 172; UKR.WS.455, п. 134; UKR.WS.481, п. 7. Див. також UKR.WS.439, п. 79.

¹¹⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.449, пп. 38, 61-62, 66, 71-73, 143; UKR.WS.453, пп. 131-133; UKR.WS.483, пп. 97-105.

¹¹⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.449, пп. 75, 78, 91; UKR.WS.453, пп. 139-148; UKR.WS.483, п. 169. Відповідно до [Третьої Женевської конвенції](#), ст. 52, розмінування вважається забороненою небезпечною працею.

¹¹⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.453, пп.152-155; UKR.WS.483, пп. 115-117, 170. Детальніше див. Розділ IV. г. *Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом*, п. 86.

¹²⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, п. 63; UKR.WS.418, пп. 47-48, 51-52.

¹²¹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.407, п. 63.

¹²² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.408, пп. 234-235; UKR.WS.453, пп. 72, 75-78.

¹²³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.308, пп. 248, 261; UKR.WS.455, п. 166; UKR.WS.481, пп. 90, 92; UKR.WS.483, п. 94.

¹²⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.404; UKR.WS.420; UKR.WS. 471; UKR.WS.482.

відповідно.¹²⁵ Ще один цивільний все ще очікує на вирок за звинуваченням у «державній зраді» та «організації терористичної групи», за що йому може загрожувати довічне ув'язнення.¹²⁶ За словами свідків, можливості затриманих спілкуватися були обмежені,¹²⁷ і вони або не мали доступу до незалежних адвокатів, або цей доступ був ускладнений.¹²⁸ Одна зі свідків розповіла, що її чоловіка побили під час затримання і змусили зізнатися у скоєнні злочину.¹²⁹ Інша свідок розповіла, що інсценування арешту її свекра було опубліковано в Інтернеті майже через рік після його арешту.¹³⁰

49. Два уцілілі також розповіли БДПЛ про труднощі, з якими стикаються колишні ув'язнені, доводячи українській владі факт свавільного затримання при подачі заяви на відшкодування, гарантоване українським законодавством.¹³¹ За їхніми словами, навіть коли український уряд визнавав факт затримання, компенсація часто затримувалася і була недостатньою, покриваючи лише частину витрат на медичне лікування або психологічну підтримку. Уцілілі також зазначили, що їм було важко довести повний обсяг завданої їм шкоди, зокрема шкоди їхньому здоров'ю, житлу та працездатності.¹³²
50. БДПЛ залишається занепокоєним тривалим триманням під вартою великої кількості українських цивільних осіб¹³³ владою Російської Федерації, про що свідчать випадки, описані БДПЛ. За додатковою інформацією, отриманою БДПЛ,¹³⁴ станом на кінець листопада кілька тисяч осіб залишалися свавільно затриманими як на окупованих Російською Федерацією територіях України, так і в самій Російській Федерації.¹³⁵ Багатьох із них утримували без зв'язку із зовнішнім світом, регулярно переводили з одного місця тримання під вартою до іншого, а також їм відмовляли у доступі до адвокатів за обставин, що прирівнюються або можуть призвести до примусового зникнення. Занепокоєння викликає той факт, що протягом другої половини 2024 року

¹²⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.404, пп. 75, 94-95; UKR.WS.420, п. 11; UKR.WS.471, пп. 50, 60-61, 80.

¹²⁶ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.482, пп. 23, 32.

¹²⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.404, пп. 78, 81; UKR.WS.471, пп. 67, 83; UKR.WS.482, пп. 25, 27.

¹²⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.404, пп. 109-116; UKR.WS.471, пп. 52-53, 55-56, 59; UKR.WS.482, пп. 19, 26, 28, 30.

¹²⁹ Опитування свідків БДПЛ, UKR.WS.471, пп. 26, 30-31.

¹³⁰ Опитування свідків БДПЛ, UKR.WS.404, пп. 70, 72.

¹³¹ Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, щодо яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», Верховна Рада України, 20 серпня 2023 р.

¹³² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.419, пп. 89-92, 95; UKR.WS.453, пп. 184-187.

¹³³ Для отримання додаткової інформації див. ОБСЄ/БДПЛ, П'ятий проміжний звіт, пп. 30, 41.

¹³⁴ Це інформація, отримана під час п'яти особистих інтерв'ю, проведених у жовтні 2024 року з представниками громадських організацій та адвокатами, які безпосередньо займаються питанням свавільних затримань українських цивільних осіб, включно з уцілілими та їхніми сім'ями; інформація, надана БДПЛ українською владою; а також інформація, отримана з загальнодоступних джерел.

¹³⁵ У період з 24 лютого 2022 року по 7 листопада 2024 року українські правоохоронні органи в ході розслідування встановили 15 063 цивільних осіб, які були незаконно затримані владою Російської Федерації, а 2 375 осіб були визнані уцілілими. Крім того, у період з 24 лютого 2022 року по 31 жовтня 2024 року українська влада встановила факти незаконного утримання під вартою 47 дітей. Див. інформацію, надану БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

російська влада, як видається, збільшила практику переслідування та засудження цивільних осіб за сфабрикованими звинуваченнями після їхнього тривалого свавільного позбавлення волі.¹³⁶ Широко розповсюджені повідомлення про катування, а також нелюдські умови тримання під вартою в установах, що перебувають під управлінням російської влади,¹³⁷ викликають додаткове занепокоєння щодо безпеки цих осіб.¹³⁸ Заборона свавільного позбавлення волі є основоположною для МПП та МППЛ.¹³⁹ Велика кількість цивільних осіб, яких російська влада утримує без зв'язку з зовнішнім світом і без пред'явлення обвинувачень, свідчить про систематичне порушення цих норм. Не повідомляючи цивільним особам про причини їхнього арешту і позбавлення волі, російська влада порушує основоположні гарантії, які мають цивільні особи, взяті під варту в умовах збройного конфлікту.¹⁴⁰

51. Трагічною ілюстрацією долі деяких позбавлених волі цивільних осіб є досвід української журналістки Вікторії Рощиної. Вона зникла у серпні 2023 року під час робочої поїздки до окупованих Російською Федерацією районів Запорізької області. У квітні 2024 року російська влада вперше визнала, що журналістка була затримана в Російській Федерації «за протидію проведенню спеціальної військової операції», що є найпоширенішою причиною затримання, яку Міністерство оборони Росії висуває цивільним особам, що утримуються під вартою. За даними української влади, Рощину готували до обміну полоненими, але вона померла 19 вересня 2024 року під час етапування до Москви зі слідчого ізолятора № 2 у Таганрозі (Російська Федерація), згідно з листом Міністерства оборони Росії, отриманим її родиною 10 жовтня.¹⁴¹ Вікторія Рощина померла незадовго до свого 28-річчя і, за словами її родичів, не мала жодних проблем зі здоров'ям до затримання.

б. Катування та жорстоке поводження на територіях, підконтрольних російській владі

52. БДППЛ продовжувало збирати докази широкомасштабного і систематичного застосування катувань російською владою проти цивільних осіб, які перебувають під

¹³⁶ Інформація, надана БДППЛ неурядовими організаціями, які працюють з питаннями свавільного затримання цивільних осіб.

¹³⁷ Див. наприклад, [Звіт Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні](#), UN Doc. A/79/549, 25 жовтня 2024 року. Див. також інформацію, надану БДППЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

¹³⁸ Детальніше див. розділ IV. б. *Катування та жорстоке поводження на територіях, підконтрольних російській владі*

¹³⁹ Загальна декларація прав людини 1948 р., ст. 9; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., ст. 9; Звичаяє міжнародне гуманітарне право. Норми 98, 99 і 100.

¹⁴⁰ *Додатковий протокол I*, ст. 75.

¹⁴¹ Інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

вартою.¹⁴² Усі 14 уцілілих від свавільних затримань (вісім чоловіків і шість жінок), опитаних БДПЛ, повідомили, що зазнали катувань або інших форм жорстокого поводження.¹⁴³ Крім того, БДПЛ опитало одного свідка, який вже відбував покарання у виправній колонії до лютого 2022 року, але зазнав катувань, коли установа перейшла під контроль Російської Федерації.¹⁴⁴ БДПЛ також отримало сім достовірних повідомлень про жорстоке поводження від родичів осіб, які були або залишаються свавільно позбавленими волі на окупованих територіях України та/або в Російській Федерації.¹⁴⁵ Окремо БДПЛ задокументувало два випадки катувань і жорстокого поводження в умовах, не пов'язаних із позбавленням волі.¹⁴⁶

53. Уцілілі особи зазнавали катувань і жорстокого поводження як в офіційних, так і в імпровізованих місцях несвободи в окупованих Російською Федерацією районах Херсонської і Запорізької областей, Криму, а також у Російській Федерації. Винуватці, які застосовували катування, були описані БДПЛ як військовослужбовці російських збройних сил, у тому числі збройних формувань, пов'язаних з Російською Федерацією,¹⁴⁷ та ФСБ.¹⁴⁸
54. Відповідно до попередніх висновків БДПЛ,¹⁴⁹ інтерв'ю, проведені БДПЛ зі свідками та уцілілими у другій половині 2024 року, свідчать про те, що російська влада застосовувала катування під час допитів для отримання інформації або зізнань від свідків.¹⁵⁰ Наприклад, повідомлялося, що винуватці вимагали від уцілілих осіб розкрити деталі їхньої співпраці зі Збройними силами України або надати імена чи місцезнаходження тих, хто співпрацює зі Збройними силами України чи органами влади. Багато з уцілілих повідомляли, що катування продовжувалися, незважаючи на їхні відповіді: *«Вони ставили мені запитання, але іноді... насправді вони просто*

¹⁴² Для додаткової інформації див. ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), пп. 55-64; [Четвертий проміжний звіт](#), пп. 56-66; [П'ятий проміжний звіт](#), пп. 42-51.

¹⁴³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407; UKR.WS.408; UKR.WS.418; UKR.WS.419; UKR.WS.425; UKR.WS.437; UKR.WS.444; UKR.WS.449; UKR.WS.453; UKR.WS.455; UKR.WS.467; UKR.WS.481; UKR.WS.483. Опитування свідків UKR.WS.453 включало свідчення подружньої пари.

¹⁴⁴ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.423.

¹⁴⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.418, пп. 48, 54; UKR.WS.455, пп. 74, 103; UKR.WS.467, п. 62; UKR.WS.404, пп. 50, 54; UKR.WS.439, пп. 76, 95; UKR.WS.472; UKR.WS.482.

¹⁴⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.460; UKR.WS.476.

¹⁴⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.418, пп. 39, 42-43; UKR.WS.423, п. 19; UKR.WS.449, п. 48; UKR.WS.453, пп. 28-29; UKR.WS.476, п. 30; UKR.WS.483, п. 115.

¹⁴⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, пп. 57, 61; UKR.WS.418, пп. 39, 41, 46; UKR.WS.419, пп. 71-73; UKR.WS.437, п. 98; UKR.WS.444, п. 92; UKR.WS.453, пп. 28, 120; UKR.WS.455, п. 83; UKR.WS.460, п. 55, 98; UKR.WS.467, п. 45; UKR.WS.481, п. 72.

¹⁴⁹ Див. ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), п. 56; [Четвертий проміжний звіт](#), п. 58; [П'ятий проміжний звіт](#), п. 44.

¹⁵⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, п. 54; UKR.WS.408, пп. 176-186; UKR.WS.418, пп. 39-40, 42, 44-45; UKR.WS.419, пп. 24-28, 35-36; UKR.WS.425, пп. 22, 27-28; UKR.WS.437, пп. 40-42, 127; UKR.WS.444, п. 91; UKR.WS.449, пп. 47-48; UKR.WS.453, пп. 37-39, 55; UKR.WS.455, пп. 58, 70, 73, 85-87, 93, 103, 105, 113-114, 119, 136; UKR.WS.467, п. 63; UKR.WS.481, пп. 67-71.

звинувачували мене в тому, чого я ніколи не робив... і неважливо, якою була відповідь, вони все одно вмикали електрику».¹⁵¹

55. Катування та жорстоке поводження також застосовувалися для примусу уцілілих до співпраці з російською владою¹⁵² або як покарання чи приниження.¹⁵³ П'ять уцілілих осіб повідомили про існування кімнат, спеціально призначених для допитів і катувань.¹⁵⁴
56. Як було раніше задокументовано БДПЛ, повідомлялося, що в різних місцях несвободи винуватці застосовували схожі методи катування.¹⁵⁵ Майже всі уцілілі особи повідомили, що їх жорстоко били, у тому числі різними предметами та інструментами.¹⁵⁶ Дев'ятьох осіб катували електричним струмом.¹⁵⁷ Винуватці підключали дроти або затискачі до мочок вух, пальців рук, ніг, носа або геніталій, а в деяких випадках використовували воду для посилення ефекту від ураження електричним струмом.¹⁵⁸ Два уцілілі розповіли, що електрошок застосовували за допомогою військового польового телефону «тапiк».¹⁵⁹ Один з потерпілих описав, як його катували електричним струмом під час допиту: *«Вони взяли якийсь пристрій і під'єднали дроти, один до мого пальця, а інший до лівого вуха, поворухнули ручку, і я зрозумів, що це електричний струм. Відчуття було таке, ніби болить кожен нерв у зубі. Перед очима все потемніло. Вони повернули цю ручку, можливо, три або чотири рази, і я знепритомнів. Мене перенесли в камеру, їм довелося тягнути мене за руки, оскільки я не міг рухатися».*¹⁶⁰

¹⁵¹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.408, п. 195.

¹⁵² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.437, пп. 73, 75; UKR.WS.476, пп. 36, 47.

¹⁵³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, п. 53; UKR.WS.408, пп. 194-195; UKR.WS.418, п. 41; UKR.WS.453, пп. 31-32; UKR.WS.455, пп. 113; UKR.WS.467, пп. 66-67.

¹⁵⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, пп. 53-54; UKR.WS.408, п. 206; UKR.WS.425, пп. 25, 29; UKR.WS.453, п. 108; UKR.WS.455, п. 100.

¹⁵⁵ Див. ОБСЄ/БДПЛ, Третій проміжний звіт, п. 57; Четвертий проміжний звіт, п. 60; П'ятий проміжний звіт, п. 46.

¹⁵⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, пп. 53, 58-59; UKR.WS.408, пп. 178, 184, 199; UKR.WS.418, пп. 39, 48; UKR.WS.419, пп. 15, 20, 29, 35; UKR.WS.423, пп. 19, 30; UKR.WS.437, п. 39; UKR.WS.453, пп. 27, 32, 71, 103-104; 107-108; UKR.WS.455, пп. 70-72, 74; UKR.WS.481, пп. 78-80. Див. також UKR.WS.404, пп. 50, 54; UKR.WS.444, п. 98; UKR.WS.449, п. 54; UKR.WS.472, пп. 26, 37-38.

¹⁵⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, п. 54; UKR.WS.408, пп. 182-185, 194, 205; UKR.WS.418, пп. 41, 44-45; UKR.WS.419, пп. 20-21, 24-25, 35, 74; UKR.WS.437, пп. 31-35, 44, 111; UKR.WS.444, пп. 90, 113; UKR.WS.449, пп. 47-48; UKR.WS.455, пп. 58, 103-104, 113. Див. також UKR.WS.439, п. 95; UKR.WS.481, п. 77.

¹⁵⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, п. 54; UKR.WS.408, пп. 182, 195-196; UKR.WS.418, пп. 41, 44; UKR.WS.419, п. 74; UKR.WS.437, п. 31; UKR.WS.444, пп. 90, 113; UKR.WS.449, пп. 47-48; UKR.WS.455, п. 104.

¹⁵⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.437, п. 111; UKR.WS.444, пп. 90, 113. Для отримання додаткової інформації див. ОБСЄ/БДПЛ, П'ятий проміжний звіт, п. 46.

¹⁶⁰ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.407, п. 54.

57. Інші методи катувань, про які повідомлялося, включали завдання опіків паяльником;¹⁶¹ удушення;¹⁶² стресові положення;¹⁶³ нанесення порізів;¹⁶⁴ імітацію утоплення;¹⁶⁵ погрози смерті, каліцтва та фізичного насильства;¹⁶⁶ а також погрози завдання шкоди членам сім'ї.¹⁶⁷ Під час катувань постраждалим особам часто зав'язували очі, надягали наручники або зв'язували руки за спиною, а також зв'язували ноги.¹⁶⁸ Уцілілі також повідомляли, що зазнавали сексуального насильства та/або погроз сексуального насильства як щодо них самих, так і щодо членів їхніх сімей.¹⁶⁹
58. У двох випадках уцілілі особи повідомили БДПЛ, що винуватці утримували їхніх близьких разом з ними, катували та жорстоко поводитися з ними.¹⁷⁰ Одна з уцілілих розповіла, як її сина катували електричним струмом у її присутності, щоб змусити її зізнатися: *«Я стояла там, слухала... Я чула, як мого сина катували електричним струмом... Я чула, як він плакав, кричав... Він благав їх припинити; він казав, що йому боляче... Вони запитували його: «Твоя мама працювала на Збройні сили України? Вона отримувала гроші в обмін на інформацію?».* Він повинен був сказати «так», тому що йому було боляче ... він погодився і сказав «так» на все. Потім його вивели з кімнати, він стояв поруч зі мною і плакав... Я відчувала, що він весь у сльозах».¹⁷¹
59. Винуватці також виконували певні ритуали, які принижували гідність затриманих. Наприклад, один уцілілий чоловік, розповів БДПЛ, що кожного разу, коли його та його співкамерників виводили в душ, їм доводилося співати російський гімн, при цьому їх били та принижували.¹⁷² Одна уціліла розповіла, що їй доводилося співати російський гімн, щоб скористатися туалетом і під час користування туалетом.¹⁷³ Три уцілілі повідомили, як щоразу, коли відчинялися двері камери, у тому числі вночі, вони повинні були вставати і вигукувати: *«Слава Росії, слава Путіну!»*. Невиконання таких ритуалів призводило до побиття або інших покарань, таких як позбавлення їжі.¹⁷⁴

¹⁶¹ Опитування свідка БДПЛ, UKR.WS.437, пп. 36, 39, 44.

¹⁶² Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.453, п. 33.

¹⁶³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.408, п. 175; UKR.WS.453, п. 27.

¹⁶⁴ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.481, п. 103.

¹⁶⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.419, п. 75; UKR.WS.481, пп. 78-80.

¹⁶⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, п. 54; UKR.WS.418, пп. 39, 45; UKR.WS.425, п. 29; UKR.WS.437, п. 24; UKR.WS.449, пп. 46, 52; UKR.WS.453, пп. 35, 69; UKR.WS.455, пп. 73, 84.

¹⁶⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.408, пп. 197-198; UKR.WS.455, пп. 99, 118-119, 128.

¹⁶⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.408, п. 192; UKR.WS.418, пп. 39, 41; UKR.WS.425, п. 22; UKR.WS.481, п. 104. Див. також UKR.WS.437, п. 94

¹⁶⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, п. 54; UKR.WS.408, пп. 192, 199-200, 263; UKR.WS.418, п. 41; UKR.WS.419, п. 15; UKR.WS.453, пп. 37, 108-109, 114, 152-155; UKR.WS.455, пп. 149-150; UKR.WS.483, пп. 115-117, 170. Див. також UKR.WS.439, п. 76. Детальніше див. Розділ IV. г. *Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом.*

¹⁷⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.418, пп. 35-38, 48; UKR.WS.455, пп. 74, 99, 103, 119.

¹⁷¹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.455, п. 103.

¹⁷² Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.419, п. 84.

¹⁷³ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.455, п. 151.

¹⁷⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.419, п. 32; UKR.WS.453, п. 107; UKR.WS.455, п. 96.

60. Одинадцять уцілілих повідомили, що інші затримані, як цивільні, так і військовополонені, також зазнавали катувань або фізичного насильства.¹⁷⁵ Крім того, дві опитані особи повідомили, що вони бачили, як інші затримані померли в місцях несвободи внаслідок нелюдських умов тримання під вартою, у тому числі через відсутність своєчасної та належної медичної допомоги.¹⁷⁶ Один зі свідків повідомив БДПЛ, що інший затриманий, що перебував із ним, помер під час утримання під вартою від тілесних ушкоджень, отриманих під час катувань.¹⁷⁷
61. Два свідки заявили, що, хоча до них не застосовували фізичного насильства, вони зазнали значних моральних страждань під час перебування під вартою. Їх неодноразово допитували із зав'язаними очима та в наручниках, піддавали погрозам та психологічному тиску.¹⁷⁸ У поєднанні з жахливими умовами тримання під вартою, в яких свідки перебували протягом декількох місяців,¹⁷⁹ такий досвід може бути порівняний до жорстокого поводження або катувань.
62. Свідок, який відбував кримінальне покарання у виправній колонії у Херсонській області до того, як ця територія була окупована Російською Федерацією, описав жахливі умови, фізичне насильство та жорстоке поводження, що почалися після того, як установа перейшла під російську адміністрацію. Зокрема, він розповів, як його перевели до колонії, де ув'язнені з інфекційними захворюваннями утримувалися разом зі здоровими ув'язненими без належного відокремлення та запобіжних заходів. Його також змушували виконувати важку фізичну працю понад 20 годин на добу, а також піддавали колективним побиттям і покаранням.¹⁸⁰
63. БДПЛ також задокументувало випадки катувань і жорстокого поводження з цивільними особами з боку російської влади під час обшуків будинків. В одному випадку під час обшуку постраждала ціла сім'я з Херсонської області. Російські посадовці жорстоко били батька сім'ї протягом трьох годин, засовували дітям до рота дуло пістолета, а новонароджену дитину кинули на підлогу, погрожуючи і словесно ображаючи її.¹⁸¹ В іншому випадку свідок розповів БДПЛ, як у липні 2024 року під час обшуку та допиту подружньої пари із Запорізької області винуватці жорстоко побили чоловіка та погрожували йому електричним струмом, щоб змусити дружину

¹⁷⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, пп. 58-59; UKR.WS.408, пп. 216, 218-221; UKR.WS.419, пп. 65-66, 74-75; UKR.WS.423, п. 38; UKR.WS.425, пп. 24-25, 29; UKR.WS.437, п. 92; UKR.WS.444, пп. 88, 98; UKR.WS.449, п. 54; UKR.WS.453, пп. 103-104; UKR.WS.455, п. 171; UKR.WS.481, пп. 74, 77-80, 103.

¹⁷⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.423, пп. 26-28; UKR.WS.425, п. 23.

¹⁷⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.481, п. 102.

¹⁷⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.425, пп. 22, 27-29, 36; UKR.WS.481, пп. 67-71, 75-76, 104.

¹⁷⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.425, пп. 18, 21, 23, 25, 34; UKR.WS.481, пп. 51, 55-56, 99.

¹⁸⁰ Опитування свідків БДПЛ, UKR.WS.423, пп. 4, 7, 13-16, 18-19, 21, 24-26, 30-34.

¹⁸¹ Опитування свідків БДПЛ, UKR.WS.460, пп. 55-70, 81.

співпрацювати з окупаційною владою. У чоловіка стався серцевий напад, і його довелося госпіталізувати.¹⁸²

64. Серед травм, отриманих внаслідок катувань, були синці, опіки, садна і пухирі, некротичні рани, переломи ребер, пальців і носа, вибиті зуби, черепно-мозкові травми, зовнішні кровотечі, проблеми з серцем і пам'яттю, а також обмежена мобільність.¹⁸³ Кілька уцілілих повідомили про психологічні проблеми, у тому числі тривогу, виснаження, проблеми з пам'яттю і сном¹⁸⁴
65. Заборона катувань і нелюдського поводження є абсолютною в МГП та МППЛ.¹⁸⁵ БДППЛ рішуче засуджує широке і систематичне застосування катувань, а також принизливого і нелюдського поводження з затриманими російською владою.

в. Ситуація з військовополоненими

66. Під час моніторингу БДППЛ продовжувало виявляти тенденції щодо порушень МГП та МППЛ, пов'язаних із поводженням з українськими військовополоненими,¹⁸⁶ що підтверджується інтерв'ю з 29 колишніми військовополоненими (25 чоловіками та чотирма жінками), проведених у другій половині 2024 року. З 29 опитаних колишніх військовополонених 17 були звільнені у 2024 році, останній з яких у серпні 2024 року. Тривалість перебування в полоні опитаних становила від чотирьох до 28 місяців з моменту захоплення до звільнення. Інформація, отримана під час 29 інтерв'ю, проведених БДППЛ з уцілілими та свідками, свідчить про продовження практики систематичних катувань та інших порушень МГП і МППЛ, що вчинялися проти українських військовополонених у другій половині 2024 року. Розповіді уцілілих осіб, опитаних БДППЛ, викликають серйозне занепокоєння щодо недотримання Російською Федерацією основоположних принципів, які регулюють поводження з військовополоненими.¹⁸⁷

¹⁸² Опитування свідка БДППЛ UKR.WS.476, пп. 28-51.

¹⁸³ Опитування свідків БДППЛ UKR.WS.407, пп. 45, 56; UKR.WS.408, пп. 201-204; UKR.WS.418, пп. 55, 82; UKR.WS.419, пп. 15, 25, 29, 31, 42-45; UKR.WS.437, пп. 70, 87, 111; UKR.WS.453, п. 182; UKR.WS.455, пп. 115, 134; UKR.WS.476, п. 38; UKR.WS.483, п. 173.

¹⁸⁴ Опитування свідків БДППЛ UKR.WS.418, п. 82; UKR.WS.419, п. 36; UKR.WS.453, пп. 182-183; UKR.WS.460, пп. 64-65; UKR.WS.483, п. 163.

¹⁸⁵ Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р.; Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норма 90; Четверта Женевська конвенція, ст. 32; Додатковий протокол I, ст. 75.

¹⁸⁶ Див. ОБСЄ/БДППЛ, Третій проміжний звіт; ОБСЄ/БДППЛ, Четвертий проміжний звіт, ОБСЄ/БДППЛ, П'ятий проміжний звіт. Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

¹⁸⁷ Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1929 року; Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 року (Третя Женевська конвенція); Додатковий протокол I, ст. 45; Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми 87, 90, 94 і 95.

67. На користь цього висновку також свідчить аналіз БДПЛ відкритих джерел інформації, які демонструють ймовірні акти насильства щодо українських військовополонених, з очевидним збільшенням поширення такого матеріалу у другій половині 2024 року (див. п. 92 нижче).
68. За результатами 29 інтерв'ю спостерігачі БДПЛ ідентифікували понад 35 місць, де українські військовополонені утримувалися від моменту захоплення до звільнення, причому кілька раніше незадокументованих місць були визначені як місця тримання під вартою. Ці місця включали імпровізовані місця тримання під вартою, які використовувалися для допитів і фільтрації військовополонених; тимчасові та слідчі ізолятори; великі виправні колонії та казарми, в яких утримувалися сотні, якщо не тисячі, затриманих. Протягом усього часу інтернування військовополонених неодноразово перевозили між місцями тримання під вартою на окупованих територіях України та у Російській Федерації.¹⁸⁸
69. Чоловіки та жінки-військовополонені утримувалися окремо одне від одного.¹⁸⁹ Військовополонені переважно утримувалися окремо від цивільних осіб, проте в деяких випадках їх утримували в одних камерах або казармах.¹⁹⁰
70. Усі 29 військовополонених розповіли про те, що під час перебування в полоні та в усіх місцях тримання під вартою вони зазнавали та були свідками численних катувань і жорстокого поводження, за винятком двох місць, які вирізнялися своїм ставленням до військовополонених та дотриманням Женевських конвенцій.
71. З моменту захоплення полонених утримували в місцях тимчасового тримання до їхнього переведення до більш постійних місць тримання під вартою. У цих початкових місцях тримання сім уцілілих зазнавали фізичного насильства (як під час допитів, так і під час ув'язнення)¹⁹¹ та погроз насильством/смертю, а також імітації страти.¹⁹² Уцілілі також описували погані умови та обмежений доступ до базових потреб,

¹⁸⁸ Усі 29 опитаних військовополонених зазначили, що їх утримували на тимчасово окупованих територіях України та на території Російської Федерації. Один опитаний, UKR.WS.438, також короткочасно утримувався на території Білорусі.

¹⁸⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.410, п. 48; UKR.WS.411, п. 82; UKR.WS.412, п. 27; UKR.WS.424, пп. 15, 28; UKR.WS.429, п. 35; UKR.WS.431, п. 86; UKR.WS.436, пп. 65, 216-217; UKR.WS.440, п. 98; UKR.WS.443, п. 88; UKR.WS.451, п. 142; UKR.WS.463, п. 41; UKR.WS.473, п. 23; UKR.WS.484, п. 12; UKR.WS.490, пп. 30, 37, 39; UKR.WS.491, пп. 27-28. Див. також UKR.WS.488, п. 78.

¹⁹⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 27, 34, 42, 52; UKR.WS.410, п. 39; UKR.WS.412, пп. 27, 42; UKR.WS.416, п. 33; UKR.WS.424, п. 28; UKR.WS.429, пп. 49-50, 123; UKR.WS.431, пп. 64, 85; UKR.WS.436, пп. 221-223; UKR.WS.438, пп. 104-106; UKR.WS.440, пп. 50, 90, 157; UKR.WS.442, пп. 23, 38-39, 115-117; UKR.WS.443, пп. 34, 136; UKR.WS.448, пп. 103, 109-112; UKR.WS.451, пп. 76-77; UKR.WS.464, пп. 49, 57, 69, 96, 103-104; UKR.WS.470, пп. 35, 70; UKR.WS.473, п. 57; UKR.WS.474, п. 58; UKR.WS.475, пп. 103; UKR.WS.484, п. 12; UKR.WS.485, п. 99; UKR.WS.490, пп. 35, 38-40.

¹⁹¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 19-21; UKR.WS.410, пп. 19, 24-26; UKR.WS.416, пп. 10-11, 14; UKR.WS.429, пп. 12, 17; UKR.WS.443, пп. 18, 45-46; UKR.WS.470, пп. 8-9; UKR.WS.485, п. 24.

¹⁹² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.410, п. 19; UKR.WS.429, п. 17; UKR.WS.442, пп. 11-13; UKR.WS.443, п. 18; UKR.WS.485, п. 24; UKR.WS.489, п. 12.

відзначаючи нестачу або повну відмову в їжі, воді, доступі до туалету, спальних місць та медичної допомоги.¹⁹³

72. За словами уцілілих, опитаних БДПІЛ, після цього початкового затримання військовополонених регулярно переводили з одного місця тримання під вартою до іншого, і після прибуття до кожного з них їх піддавали процедурам ініціації або вітальним побиттям, відомих під назвою «прийомка».¹⁹⁴ Уцілілі зазнавали принижень, погроз, сексуального насильства, нападів собак, стресових положень, жорстокого фізичного побиття та ураження електричним струмом.¹⁹⁵ Однею з практик, описаних свідками, було примусове проходження через «коридор» в'язничного персоналу, які жорстоко били в'язнів та застосовували до них електричний струм за допомогою різноманітних інструментів.¹⁹⁶ Як описав «прийомку» один з уцілілих: *«Вони не лише били кийками, кулаками та ногами, але й обливали водою, а потім застосовували електричний струм»*.¹⁹⁷ Російська влада послідовно застосовувала насильство до військовополонених протягом усього часу їхнього тримання під вартою та в численних місцях несвободи на окупованих територіях України та Російської Федерації. Широке та рутинне застосування катувань або жорстокого поводження до українських

¹⁹³ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.410, п. 26; UKR.WS.412, пп. 16-17; UKR.WS.416, п. 11; UKR.WS.436, п. 11; UKR.WS.442, п. 19; UKR.WS.443, пп. 19-20, 22-23, 30-31; UKR.WS.450, пп. 20-22; UKR.WS.451, пп. 56-57; UKR.WS.462, пп. 76-78; UKR.WS.474, пп. 8, 17, 20; UKR.WS.485, п. 26; UKR.WS.489, п. 10; UKR.WS.490, п. 13; UKR.WS.491, п. 18.

¹⁹⁴ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.410, пп. 110, 119; UKR.WS.411, п. 67; UKR.WS.412, п. 53; UKR.WS.416, п. 27; UKR.WS.429, пп. 58-61, 111, 114-116; UKR.WS.431, п. 24; UKR.WS.436, пп. 88, 141; UKR.WS.440, пп. 74, 127, 204; UKR.WS.442, пп. 6, 86-88, 159; UKR.WS.443, пп. 49, 162, 169-170; UKR.WS.448, пп. 25-27; UKR.WS.450, пп. 33, 56-61, 108-110; UKR.WS.462, пп. 80-83; UKR.WS.463, пп. 64-66; UKR.WS.464, пп. 47, 61, 89; UKR.WS.473, пп. 25, 42, 59; UKR.WS.474, п. 27; UKR.WS.475, п. 143; UKR.WS.484, пп. 11, 20, 34-35; UKR.WS.485, пп. 35-36, 73-74, 126; UKR.WS.488, пп. 49, 62-63; UKR.WS.489, пп. 14-15, 24, 26-27; UKR.WS.491, пп. 24-26, 39-42, 69-73, 100.

¹⁹⁵ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.409, пп. 23, 29, 48-49; UKR.WS.410, пп. 34, 109-118; UKR.WS.411, пп. 67, 71-75, 105-106, 196; UKR.WS.412, пп. 23-24, 33, 53; UKR.WS.416, пп. 27, 39, 46; UKR.WS.424, пп. 15, 17, 24, 31; UKR.WS.429, пп. 58-61, 111, 114-116; UKR.WS.431, пп. 24-25; UKR.WS.436, пп. 88-92, 141-143; UKR.WS.438, пп. 78-79; UKR.WS.440, пп. 65-66, 127-130, 204-206; UKR.WS.442, пп. 6-7, 85-88, 161; UKR.WS.443, пп. 49, 169, 172; UKR.WS.448, пп. 10, 24-27; UKR.WS.450, пп. 33, 57-61, 109-110, 112, 176; UKR.WS.451, пп. 100-103; UKR.WS.462, пп. 80-83; UKR.WS.463, п. 66; UKR.WS.464, пп. 47-48, 89; UKR.WS.473, пп. 15, 25, 27, 42, 59; UKR.WS.474, п. 27; UKR.WS.475, пп. 25-26; UKR.WS.484, пп. 11, 20, 33-35; UKR.WS.485, пп. 35-36, 73-74, 126; UKR.WS.488, пп. 49, 62-63; UKR.WS.489, пп. 14-15, 24, 26, 48; UKR.WS.490, пп. 23, 35, 51-52, 70-72, 100-102; UKR.WS.491, пп. 24-26, 33, 40-41, 43, 69-73. Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

¹⁹⁶ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.409, п. 29; UKR.WS.410, п. 115; UKR.WS.411, пп. 71-73, 105-106; UKR.WS.412, п. 24; UKR.WS.416, п. 27; UKR.WS.424, п. 17; UKR.WS.429, пп. 58-61, 116; UKR.WS.431, п. 24; UKR.WS.436, пп. 88, 141; UKR.WS.440, п. 129; UKR.WS.442, пп. 6, 86; UKR.WS.443, пп. 49-50, 68; UKR.WS.448, п. 10; UKR.WS.450, пп. 33, 51; UKR.WS.462, пп. 80-83; UKR.WS.463, п. 66; UKR.WS.464, п. 47; UKR.WS.473, п. 15; UKR.WS.474, п. 27; UKR.WS.475, пп. 25-26; UKR.WS.484, пп. 11, 35; UKR.WS.485, пп. 35-36; UKR.WS.488, п. 49; UKR.WS.491, пп. 24-26.

¹⁹⁷ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.464, п. 61.

військовополонених протягом усього часу їхнього утримання під вартою ілюструє тривалу систематичну практику жорстокості.¹⁹⁸

73. Як розповіли БДПІЛ уцілілі особи, до українських військовополонених застосовувався широкий спектр методів катувань або жорстокого поводження, зокрема: жорстоке фізичне побиття; ураження електричним струмом (у тому числі геніталій); надмірно інтенсивні фізичні вправи; стресові положення; напади собак; імітації страти (у тому числі імітації повішення); погрози фізичного насильства; сексуальне насильство, зокрема згвалтування; погрози згвалтування та кастрації; погрози примусових статевих актів; інші форми приниження гідності.¹⁹⁹ Ці форми катувань і жорстокого поводження були повсякденним аспектом перебування затриманих у полоні, як зазначив один військовополонений *«побиття було постійним, жодного дня без нього не обходилося»*.²⁰⁰ Іноді присутність російських спецпризначенців або новини про поразки Російської Федерації на полі бою могли призвести до посилення насильства.²⁰¹
74. Уцілілі повідомляли, що їх допитували різні посадові особи, зокрема представники Федеральної служби виконання покарань Росії (ФСВП), ФСБ, Слідчого комітету Росії, російських збройних сил, місцеві слідчі та прокурори.²⁰² До, під час та після допитів слідчі застосовували методи катувань і жорстокого поводження для отримання

¹⁹⁸ Див. ОБСЄ/БДПІЛ, Третій проміжний звіт; ОБСЄ/БДПІЛ, Четвертий проміжний звіт, ОБСЄ/БДПІЛ, П'ятий проміжний звіт.

¹⁹⁹ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.409, пп. 38-39, 50-52; UKR.WS.410, пп. 133-134, 140-145, 147-149, 181; UKR.WS.411, пп. 84, 111-112, 138, 146, 148, 186, 197, 205-206, 227; UKR.WS.412, пп. 37, 40, 45, 51, 56-57, 59, 63-64, 68; UKR.WS.416, пп. 30, 47-48; UKR.WS.424, пп. 25, 32; UKR.WS.429, пп. 69, 71, 103-108, 119, 124, 140; UKR.WS.431, пп. 19, 28-33, 41, 43, 49, 56, , 58, 61-63, 65-66, 104-105; UKR.WS.436, пп. 11, 20-21, 62, 78, 114-119, 122-126, 137-139, 242-243, 253-258; UKR.WS.438, пп. 13, 20, 98-101, 116, 125, 155-157; UKR.WS.440, пп. 115, 120, 167-169, 173-174, 207; UKR.WS.442, пп. 82-83, 95, 121; UKR.WS.443, пп. 51, 67, 69, 70-71, 79-80, 93-94, 98, 146-147, 153, 163-163, 182, 184-187; UKR.WS.448, пп. 36, 41, 49; UKR.WS.450, пп. 70-72, 79-80, 83-84, 100, 114, 125-126, 129-130, 137-138, 156-158, 201; UKR.WS.462, пп. 100-101, 116-120, 146-147, 194-195, 199; UKR.WS.463, пп. 43-44, 52, 99-100; UKR.WS.464, пп. 37, 44, 62, 68-69, 86, 90, 92-94, 96-98; UKR.WS.470, пп. 32-34; UKR.WS.473, пп. 30, 43, 67-68; UKR.WS.474, пп. 59-62, 64, 68-69, 71-73; UKR.WS.475, пп. 58-61, 68-70, 97, 110-111, 114-115; UKR.WS.484, пп. 22-23, 37-38, 44-45; UKR.WS.485, пп. 102-103; UKR.WS.488, пп. 57, 74, 78-84, 88-89, 91, 94, 97; UKR.WS.489, пп. 30, 38, 43, 48-50, 53; UKR.WS.490, пп. 36, 43, 47, 49-50, 66, 84, 93, 95-96, 112; UKR.WS.491, пп. 58-59, 73, 80, 84-85, 101-102, 108-109. Див. розділ IV. г. *Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом*. Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

²⁰⁰ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.412, п. 59.

²⁰¹ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.410, пп. 147-148; UKR.WS.411, пп. 185-186; UKR.WS.443, п. 153; UKR.WS.448, п. 149. Див. також UKR.WS.463, пп. 98-100.

²⁰² Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.409, п. 60; UKR.WS.410, пп. 61, 63; UKR.WS.411, пп. 130-131, 144-145, 160, 184, 217-218; UKR.WS.412, пп. 39-41, 44, 62; UKR.WS.416, пп. 19, 28; UKR.WS.424, пп. 16, 20, 26-27; UKR.WS.429, пп. 25, 42-44, 78, 103-106; UKR.WS.431, пп. 10-11, 16, 21, 33; UKR.WS.436, пп. 12, 18-19, 29, 31-32, 62-65, 225; UKR.WS.438, пп. 15, 120-122, 130; UKR.WS.440, пп. 162-163, 225; UKR.WS.442, пп. 42, 45-46, 56-61, 119-123, 125; UKR.WS.443, пп. 73-76, 142; UKR.WS.448, пп. 18-19, 34-35, 155-158; UKR.WS.450, пп. 73, 75, 89, 117-119, 207; UKR.WS.451, пп. 78-81, 87; UKR.WS.462, пп. 102-111, 145; UKR.WS.463, пп. 49, 53-55, 86-87; UKR.WS.464, пп. 28, 36, 42; UKR.WS.470, пп. 39-40; UKR.WS.473, пп. 28, 43; UKR.WS.474, пп. 80-82, 147; UKR.WS.475, пп. 72-73, 77, 105-109; UKR.WS.488, пп. 68-72; UKR.WS.489, пп. 19, 28-32, 48-49; UKR.WS.490, пп. 27, 62, 82-83; UKR.WS.491, пп. 54-56.

інформації та зізнань. Методи катувань і жорстокого поводження, пов'язані з допитами, включали: жорстоке фізичне побиття; ураження електричним струмом (у тому числі статевих органів); порізи тіла; імітацію утоплення; асфіксію/удушення; надмірно інтенсивні фізичні навантаження; сексуальне насильство.²⁰³ Один з уцілілих під час допитів так описав свій досвід: *«У мене було шість допитів. Після першого вони застосували багато насильства, причому різних видів одночасно. Вони використовували електрошокери на геніталіях, цей «тапінк», і били тебе одночасно. Могли надягти пластиковий пакет на голову і змусити майже задихнутися, а також били пластиковою трубою, приблизно 70 см завдовжки. Весь цей час вони задавали питання, а ти повинен був відповідати голосно і чітко».*²⁰⁴

75. Уцілілі розповіли БДПІЛ про випадки, коли, ті, хто проводив допити, змушували військовополонених підписувати документи, які були викривальними або з якими їм не дозволяли ознайомитися.²⁰⁵ У деяких випадках у цих документах йшлося про ймовірну участь затриманих у злочинах або про те, що вони були їх свідками.²⁰⁶ Російська влада намагалася отримати зізнання або викривальні свідчення від військовополонених, використовуючи заохочення (наприклад, можливий обмін), погрози (наприклад, ув'язненням або обвинуваченнями у кримінальних правопорушеннях) або катуваннями.²⁰⁷ Один з уцілілих згадував, як під час допиту, дізнавач наказав йому: *«Вибирай собі обвинувачення – або ти винен у мародерстві, або у вбивстві, бо якщо я виберу, то це буде найтяжчий злочин».*²⁰⁸
76. Уцілілі розповіли БДПІЛ, що військовополонені з офіцерським званням, пов'язані з морською піхотою та батальйоном «Азов», або ті, хто виконував спеціалізовані функції, такі як члени артилерійських розрахунків, снайпери, танкісти та розвідники, зазнавали суворішого та/або жорстокішого поводження з боку в'язничної адміністрації

²⁰³ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.409, п. 60; UKR.WS.410, п. 178; UKR.WS.411, пп. 133, 135-137, 141-142, 218; UKR.WS.412, пп. 39, 62, 72; UKR.WS.416, п. 19; UKR.WS.424, пп. 16, 26; UKR.WS.431, пп. 16, 33; UKR.WS.436, пп. 12, 23, 66; UKR.WS.438, пп. 15-18, 120-122, 126; UKR.WS.440, пп. 226, 229; UKR.WS.442, пп. 121-123, 128; UKR.WS.443, пп. 77, 79, 142; UKR.WS.448, пп. 18-19, 34-35, 159-164; UKR.WS.450, пп. 117-119; UKR.WS.462, пп. 102-103, 109-110; UKR.WS.463, пп. 49-50, 87-90; UKR.WS.464, пп. 36; UKR.WS.473, пп. 28-30; UKR.WS.474, пп. 80, 82, 147; UKR.WS.488, пп. 68-69, 73; UKR.WS.489, пп. 19, 28-32; UKR.WS.490, пп. 27, 29, 62; UKR.WS.491, пп. 54-57. Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

²⁰⁴ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.412, п. 40.

²⁰⁵ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.409, пп. 43, 53; UKR.WS.412, п. 73; UKR.WS.416, п. 28; UKR.WS.424, пп. 16, 20; UKR.WS.429, п. 136; UKR.WS.431, п. 87; UKR.WS.436, пп. 46, 225; UKR.WS.438, п. 124; UKR.WS.440, пп. 103, 125; UKR.WS.442, пп. 119, 124; UKR.WS.450, п. 99; UKR.WS.462, пп. 89-90; UKR.WS.463, пп. 54, 91; UKR.WS.470, п. 41; UKR.WS.473, п. 33; UKR.WS.474, п. 86; UKR.WS.489, пп. 33, 52; UKR.WS.490, пп. 63, 83-84; UKR.WS.491, пп. 90-92

²⁰⁶ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.409, п. 53; UKR.WS.410, пп. 175-180; UKR.WS.489, пп. 33-35.

²⁰⁷ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.409, п. 43; UKR.WS.410, пп. 177-179; UKR.WS.412, пп. 60; UKR.WS.416, пп. 24, 29; UKR.WS.429, п. 135; UKR.WS.431, п. 10; UKR.WS.450, пп. 119-122, 144-149, 182, 187; UKR.WS.463, пп. 55, 91; UKR.WS.470, пп. 42-43; UKR.WS.473, п. 29; UKR.WS.489, пп. 33-35; UKR.WS.490, п. 84.

²⁰⁸ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.429, п. 135.

або органів російського державного апарату.²⁰⁹ Деякі колишні військовополонені згадували про присутність цивільних осіб, яких утримували в тих самих установах, що й військовополонених, і які зазнавали подібного або ще гіршого поводження.²¹⁰

77. Десять колишніх військовополонених повідомили про численні випадки, коли затримані помирали в полоні через страти, катування, жорстоке поводження та/або неналежну медичну допомогу.²¹¹
78. Колишні військовополонені, опитані БДПЛ, розповіли про нелюдські умови, в яких вони перебували в полоні. Вони отримували мало або зовсім не отримували води,²¹² а їжа була недостатньою, низької якості,²¹³ часто гнилою або забрудненою відходами та сміттям.²¹⁴ Коли затримані отримували їжу, їх часто змушували споживати її за дуже обмежений проміжок часу, причому їжа була занадто гарячою, щоб її можна було їсти.²¹⁵ Кілька колишніх військовополонених зазнали значного недоїдання і втрати ваги, а один із свідків схуд на 50 кг.²¹⁶

²⁰⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 52, 71; UKR.WS.411, пп. 74; UKR.WS.412, п. 41; UKR.WS.431, пп. 38, 47; UKR.WS.436, пп. 211-213; UKR.WS.440, пп. 48, 81, 167, 171, 173, 232; UKR.WS.443, пп. 191-192; UKR.WS.448, пп. 114-115; UKR.WS.450, пп. 97-98, 125-126, 152; UKR.WS.464, пп. 53, 55; UKR.WS.473, п. 76; UKR.WS.474, п. 28; UKR.WS.491, п. 34. Див. також UKR.WS.470, п. 50.

²¹⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.431, п. 64; UKR.WS.438, п. 104; UKR.WS.440, п. 75; UKR.WS.442, пп. 115-116; UKR.WS.443, пп. 137-138; UKR.WS.448, п. 112; UKR.WS.464, пп. 49, 53, 104; UKR.WS.470, п. 38; UKR.WS.473, пп. 57, 70; UKR.WS.490, п. 35. Див. також UKR.WS.443, п. 203. Розділ IV. а. *Свавільні позбавлення волі та примусові зникнення на територіях, підконтрольних російській владі.*

²¹¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 46, 71-72; UKR.WS.410, пп. 123-125; UKR.WS.416, п. 38; UKR.WS.436, пп. 56, 206-209; UKR.WS.440, пп. 66-67, 82, 112-113; UKR.WS.442, п. 150; UKR.WS.443, п. 193; UKR.WS.450, п. 52; UKR.WS.489, п. 60; UKR.WS.490, пп. 29, 49-50, 55.

²¹² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.411, п. 90; UKR.WS.412, п. 34; UKR.WS.440, п. 61; UKR.WS.450, пп. 37-38; UKR.WS.463, п. 48; UKR.WS.464, п. 63; UKR.WS.475, пп. 56, 99; UKR.WS.485, пп. 81-82, 86; UKR.WS.488, п. 59. Див. також UKR.WS.443, п. 176. Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні. Розділ IV. а. *Свавільні позбавлення волі та примусові зникнення на територіях, підконтрольних російській владі.*

²¹³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, п. 28; UKR.WS.411, п. 123; UKR.WS.412, п. 34; UKR.WS.416, пп. 25, 47; UKR.WS.424, пп. 15, 28, 64, 124, 137; UKR.WS.431, п. 22; UKR.WS.436, пп. 50, 78-82; UKR.WS.438, п. 12; UKR.WS.440, п. 59; UKR.WS.443, пп. 64, 102, 181; UKR.WS.448, п. 32; UKR.WS.450, пп. 123, 140; UKR.WS.462, пп. 123-124; UKR.WS.463, п. 48; UKR.WS.464, пп. 36, 90; UKR.WS.474, п. 109; UKR.WS.484, пп. 13, 21; UKR.WS.488, пп. 59, 76; UKR.WS.489, п. 39; UKR.WS.490, пп. 28, 46, 54, 76. Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

²¹⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, п. 41; UKR.WS.431, п. 23; UKR.WS.436, п. 78; UKR.WS.450, пп. 135, 184; UKR.WS.490, п. 76.

²¹⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, п. 66; UKR.WS.410, пп. 75, 139, 147; UKR.WS.416, п. 27; UKR.WS.429, п. 64; UKR.WS.431, п. 37; UKR.WS.436, п. 106; UKR.WS.462, п. 148; UKR.WS.464, п. 52; UKR.WS.490, п. 77.

²¹⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.412, п. 72; UKR.WS.431, пп. 42, 46; UKR.WS.436, п. 60; UKR.WS.438, п. 11; UKR.WS.440, пп. 186-187; UKR.WS.442, п. 152; UKR.WS.443, п. 61; UKR.WS.450, п. 130; UKR.WS.462, п. 123; UKR.WS.464, пп. 52, 70, 90; UKR.WS.474, п. 109; UKR.WS.489, п. 39; UKR.WS.491, п. 107.

79. Колишні військовополонені повідомляли, що їх позбавляли сну;²¹⁷ утримували в переповнених приміщеннях²¹⁸ з неналежними умовами для сну, недостатньою вентиляцією,²¹⁹ цвілью,²²⁰ комахами та щурами,²²¹ не забезпечували належним одягом та опаленням взимку.²²² У деяких випадках в'язнична адміністрація навмисно тримала камери холодними взимку і карала тих, хто скаржився, побиттям або інтенсивними фізичними навантаженнями.²²³
80. Колишні військовополонені повідомили БДПЛ, що їм надавали обмежений доступ до туалету та душу або взагалі не надавали.²²⁴ Коли доступ дозволявся, військовополоненим часто встановлювали нереальні часові обмеження, наприклад, 30 секунд,²²⁵ і часто били та/або завдавали уражень електричним струмом під час прийняття душу.²²⁶ Два колишні військовополонені розповіли, що ураження електричним струмом під час прийняття душу *«було для них просто розвагою, а не покаранням»*,²²⁷ і що їхні поневолювачі били та вражали їх електричним струмом, тому що це було *«для них весело, вони сміялися»*.²²⁸

²¹⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 28, 41; UKR.WS.410, пп. 35-36; UKR.WS.411, пп. 86-87; UKR.WS.424, п. 32; UKR.WS.429, п. 66; UKR.WS.436, пп. 69-71; UKR.WS.440, п. 60; UKR.WS.442, п. 102; UKR.WS.443, пп. 105-106; UKR.WS.448, пп. 125-127; UKR.WS.450, п. 106; UKR.WS.462, пп. 83-84, 192; UKR.WS.490, пп. 36, 39, 53; UKR.WS.491, п. 31. Див. також UKR.WS.473, п. 46, який розповідає, що світло в камері було увімкнене цілодобово.

²¹⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 26, 28; UKR.WS.410, пп. 35, 66-67; UKR.WS.411, п. 82; UKR.WS.412, п. 25; UKR.WS.416, п. 22; UKR.WS.424, пп. 15, 18; UKR.WS.429, п. 124; UKR.WS.436, пп. 11, 48, 68-72; UKR.WS.440, п. 58; UKR.WS.462, пп. 83-86, 192; UKR.WS.470, п. 27; UKR.WS.474, пп. 101-102; UKR.WS.475, п. 32; UKR.WS.485, п. 43; UKR.WS.488, п. 65; UKR.WS.490, пп. 28, 39, 53.

²¹⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 26, 47; UKR.WS.436, п. 68; UKR.WS.440, пп. 145, 148; UKR.WS.473, п. 63; UKR.WS.490, п. 28.

²²⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, п. 33; UKR.WS.431, п. 52; UKR.WS.463, п. 74; UKR.WS.473, п. 61; UKR.WS.484, п. 21.

²²¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 35, 47; UKR.WS.410, п. 121; UKR.WS.416, п. 21; UKR.WS.436, п. 99; UKR.WS.440, пп. 122, 147; UKR.WS.443, пп. 124-129; UKR.WS.485, пп. 86-87; UKR.WS.490, п. 61.

²²² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.411, п. 209; UKR.WS.416, п. 50; UKR.WS.429, п. 140; UKR.WS.438, пп. 23-25; UKR.WS.442, п. 103; UKR.WS.443, п. 141; UKR.WS.464, п. 98; UKR.WS.474, пп. 105-106; UKR.WS.484, п. 21; UKR.WS.488, п. 38.

²²³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.411, п. 209; UKR.WS.429, п. 140; UKR.WS.464, п. 98; UKR.WS.474, пп. 105-106.

²²⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.411, п. 89; UKR.WS.412, п. 38; UKR.WS.412, п. 58; UKR.WS.416, п. 22; UKR.WS.431, пп. 31, 45; UKR.WS.436, п. 22; UKR.WS.440, п. 117; UKR.WS.442, п. 32; UKR.WS.443, пп. 60, 100, 176; UKR.WS.448, п. 51; UKR.WS.451, пп. 110-111; UKR.WS.473, п. 48; UKR.WS.475, пп. 90, 137; UKR.WS.484, пп. 22, 37; UKR.WS.488, п. 60; UKR.WS.490, п. 28.

²²⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.412, п. 38; UKR.WS.416, п. 47; UKR.WS.431, пп. 18, 45, 65; UKR.WS.438, п. 35; UKR.WS.440, п. 118; UKR.WS.442, пп. 110-111; UKR.WS.443, пп. 60, 100; UKR.WS.473, п. 48; UKR.WS.474, п. 70; UKR.WS.484, п. 22; UKR.WS.489, п. 37.

²²⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.431, пп. 18, 31, 65; UKR.WS.440, п. 117; UKR.WS.442, пп. 110-112; UKR.WS.443, п. 60; UKR.WS.450, пп. 95, 115, 177; UKR.WS.474, пп. 59-60, 68-70; UKR.WS.475, п. 137.

²²⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.409, п. 51.

²²⁸ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.448, п. 51.

81. Уцілілі розповіли БДПЛ, що їхні російські поневолювачі також обмежували або відмовляли військовополоненим у медичній допомозі у полоні.²²⁹ Медичний або в'язничний персонал часто реагував на прохання про медичну допомогу байдужістю, погрозами насильства і смерті та побиттям.²³⁰ Військовополонені регулярно страждали від гнійних ран, хвороб та інфекцій, таких як короста, туберкульоз і гепатит, не отримуючи при цьому ніякого лікування.²³¹ В одному випадку в'язничний персонал цілеспрямовано намагався інфікувати ув'язнених туберкульозом, перевівши інфіковану особу до нової камери.²³²
82. За їхніми свідченнями, військовополонені також зазнавали виснажливих щоденних процедур, таких як стояння протягом більшої частини дня (до 16 годин) майже без руху, також їм заборонялося розмовляти (особливо українською мовою), а за їхньою поведінкою постійно стежили камери спостереження.²³³ Коли в'язничний персонал вважав, що військовополонені порушили правила, їх карали як індивідуально, так і колективно.²³⁴
83. В'язничний персонал проводив щоденні багаторазові перевірки камер або казарм, під час яких жорстоко били військовополонених і завдавали уражень електричним струмом, змушували виконувати інтенсивні фізичні вправи і приймати стресові пози.²³⁵ У рамках «патріотичного виховання» військовополонених змушували завчати

²²⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, п. 28; UKR.WS.410, пп. 170-172; UKR.WS.411, п. 183; UKR.WS.412, пп. 28, 45-46, 66; UKR.WS.416, пп. 21-22, 38; UKR.WS.431, пп. 32, 50-51; UKR.WS.436, пп. 43, 145, 205; UKR.WS.438, п. 22, 111-113; UKR.WS.440, пп. 95-97, 143-144, 221-222; UKR.WS.443, пп. 111-115, 118; UKR.WS.448, пп. 49, 132-134; UKR.WS.462, п. 121; UKR.WS.470, п. 52; UKR.WS.475, п. 116; UKR.WS.484, п. 26; UKR.WS.490, пп. 29, 55. Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

²³⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 28, 37; UKR.WS.412, п. 66; UKR.WS.431, п. 32; UKR.WS.442, п. 143; UKR.WS.443, пп. 114, 120, 167-168; UKR.WS.448, пп. 133-135; UKR.WS.450, пп. 129, 166-167, 190; UKR.WS.464, п. 51; UKR.WS.470, п. 52; UKR.WS.474, пп. 77-78; UKR.WS.484, п. 26; UKR.WS.490, п. 55.

²³¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.410, пп. 170-172; UKR.WS.423, п. 15; UKR.WS.424, п. 22; UKR.WS.429, пп. 125, 127-128, 140; UKR.WS.431, пп. 50-53; UKR.WS.438, п. 127; UKR.WS.440, п. 221; UKR.WS.443, пп. 112, 197; UKR.WS.448, пп. 50, 107; UKR.WS.464, п. 98; UKR.WS.485, пп. 86-88, 90-91, 96-98; UKR.WS.489, п. 51. Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

²³² Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.448, пп. 136-138.

²³³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.411, п. 170; UKR.WS.412, пп. 35, 55-56, 59; UKR.WS.416, пп. 22, 32; UKR.WS.436, пп. 49, 240; UKR.WS.438, п. 117; UKR.WS.440, п. 145; UKR.WS.442, п. 96; UKR.WS.443, п. 69, 103-104, 107; UKR.WS.448, пп. 126, 143-144, 146; UKR.WS.450, пп. 127, 214; UKR.WS.451, пп. 112-118; UKR.WS.463, п. 78; UKR.WS.464, пп. 37, 91; UKR.WS.473, пп. 45-46, 60; UKR.WS.474, п. 103; UKR.WS.475, п. 112; UKR.WS.484, п. 37; UKR.WS.489, п. 37; UKR.WS.490, пп. 56, 59; UKR.WS.491, п. 49.

²³⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 42, 55; UKR.WS.410, пп. 144-145; UKR.WS.431, п. 17; UKR.WS.442, пп. 96-98; UKR.WS.443, пп. 106, 107; UKR.WS.450, пп. 127-130; UKR.WS.463, пп. 96-97; UKR.WS.464, пп. 37, 69, 74; UKR.WS.473, п. 46; UKR.WS.475, п. 112; UKR.WS.490, п. 59.

²³⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.411, пп. 122, 148, 206; UKR.WS.412, п. 45; UKR.WS.416, пп. 21, 46, 48; UKR.WS.424, п. 25; UKR.WS.429, пп. 67-69, 134; UKR.WS.436, пп. 102-103; UKR.WS.438, пп. 155-157; UKR.WS.443, п. 67; UKR.WS.448, п. 33; UKR.WS.450, пп. 78-80, 128; UKR.WS.451, пп. 114-124; UKR.WS.464, п. 62; UKR.WS.473, пп. 38, 45-46; UKR.WS.474, пп. 61-62; UKR.WS.475, пп. 59-61, 68-70; UKR.WS.484, пп. 43-44; UKR.WS.489, п. 37; UKR.WS.490, пп. 43, 57, 76.

та декламувати російський гімн, а також проросійські/радянські пісні та вірші.²³⁶ Відмова або невиконання цих вимог призводила до заборони їжі, інтенсивних фізичних вправ, стресових положень, жорстокого побиття і ураження електричним струмом.²³⁷

84. Згідно з їхніми свідченнями БДПЛ, військовополонені регулярно зазнавали принизливих коментарів про себе та Україну, а також піддавалися впливу антиукраїнських настроїв і проросійської пропаганди через постійні радіо- та телевізійні трансляції.²³⁸ Колишні військовополонені також повідомляли, що їх постійно заохочували співпрацювати з російською владою, відмовитися від українського громадянства і набути російського, а також воювати на боці російських збройних сил.²³⁹ Один з уцілілих згадував, що коли він відмовився, йому сказали: «Тоді ти просто помреш тут, [нецензурна лексика]».²⁴⁰
85. У деяких випадках колишні військовополонені повідомляли, що їх змушували працювати під час інтернування: готувати їжу, шити одяг і виконувати чорну роботу, наприклад, збирати каміння або соснову хвою.²⁴¹ Якщо військовополонені відмовлялися працювати або їхня праця вважалася недостатньою, їх змушували виконувати інтенсивні фізичні вправи, а в якості покарання застосовували побиття та ураження електричним струмом.²⁴²
86. З 29 колишніх військовополонених, які поспілкувалися з БДПЛ у другій половині 2024 року, 16 повідомили про відсутність візитів або взаємодії з міжнародними чи

²³⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 40, 42, 50; UKR.WS.410, пп. 43, 128, 132, UKR.WS.411, пп. 149, 204; UKR.WS.412, пп. 45, 55, 65; UKR.WS.416, пп. 21, 37, 48; UKR.WS.424, пп. 25, 32; UKR.WS.429, пп. 64-65, 124, 134; UKR.WS.431, пп. 30, 37; UKR.WS.436, пп. 51-55, 73, 154; UKR.WS.438, п. 20; UKR.WS.440, пп. 87-88, 137; UKR.WS.442, п. 97; UKR.WS.443, пп. 109, 183; UKR.WS.448, пп. 33, 41; UKR.WS.450, п. 81; UKR.WS.451, п. 108; UKR.WS.462, пп. 113, 194; UKR.WS.464, пп. 56, 63, 91; UKR.WS.473, п. 38; UKR.WS.475, пп. 58-59, 129-133; UKR.WS.484, п. 37; UKR.WS.489, п. 37; UKR.WS.490, пп. 60, 108.

²³⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, п. 40; UKR.WS.411, п. 210; UKR.WS.412, п. 57; UKR.WS.429, п. 124; UKR.WS.431, пп. 30, 37; UKR.WS.436, пп. 53-55, 73; UKR.WS.440, пп. 87-89, 116; UKR.WS.442, пп. 97-98; UKR.WS.448, п. 41; UKR.WS.464, п. 91; UKR.WS.475, пп. 59, 129-133; UKR.WS.484, п. 37.

²³⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 50, 54; UKR.WS.410, п. 131; UKR.WS.411, п. 165; UKR.WS.412, пп. 36, 54, 65; UKR.WS.436, п. 149; UKR.WS.443, п. 108; UKR.WS.462, пп. 113-114; UKR.WS.484, п. 30; UKR.WS.491, пп. 77, 79.

²³⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 62, 70, 77; UKR.WS.410, пп. 188-189; UKR.WS.411, п. 223; UKR.WS.412, пп. 59, 62; UKR.WS.429, пп. 129-130, 133; UKR.WS.431, пп. 40, 58; UKR.WS.448, п. 177; UKR.WS.450, п. 202; UKR.WS.451, п. 74; UKR.WS.463, п. 85; UKR.WS.464, пп. 42, 94; UKR.WS.473, п. 51; UKR.WS.474, п. 93; UKR.WS.475, пп. 74-75, 134; UKR.WS.490, п. 38.

²⁴⁰ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.431, п. 40.

²⁴¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.410, пп. 42, 45-46; UKR.WS.411, пп. 91-92, 161, 167; UKR.WS.416, п. 32; UKR.WS.431, пп. 34-35, 59-60, 62-63; UKR.WS.436, пп. 107-112, 155-156; UKR.WS.440, пп. 70, 140; UKR.WS.462, пп. 151-156; UKR.WS.475, пп. 87-88; UKR.WS.485, пп. 41-44, 101; UKR.WS.488, пп. 57-58; UKR.WS.490, пп. 36, 80, 105.

²⁴² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.431, п. 46; UKR.WS.436, пп. 111-112, 127; UKR.WS.440, п. 140; UKR.WS.462, п. 152; UKR.WS.488, п. 57; UKR.WS.490, п. 105.

гуманітарними організаціями, включно з МКЧХ.²⁴³ Сім військовополонених пригадали, що зустрічалися з представниками МКЧХ, але чітко заявили, що ці візити відбувалися лише до зразкових установ, які існували для того, щоб *«показати хороші умови утримання в'язнів»*, або до установ, які вживали заходів для введення в оману відвідувачів МКЧХ, приховуючи жорстоке поводження з ув'язненими, збільшуючи кількість їжі, погрожуючи їм, щоб вони не скаржилися, а також перешкоджаючи або відмовляючи у вільному доступі співробітникам МКЧХ під час зустрічей з ув'язненими.²⁴⁴ Одному військовополоненому перед візитом МКЧХ сказали, що *«вони прийдуть і підуть, а ти залишишися, тому не скаржся і не кажи нічого поганого, не розповідай [їм] нічого, що ти чув або бачив»*.²⁴⁵ У двох випадках опитані стверджували, що російська влада видавала себе за співробітників МКЧХ та/або ООН, щоб дізнатися, чи є у в'язнів якісь скарги. Якщо вони скаржилися на погане поводження, їх згодом били.²⁴⁶

87. Представники медіа Російської Федерації відвідували деякі місця несвободи, щоб висвітлити умови тримання під вартою, і заохочували військовополонених надавати відеосвідчення.²⁴⁷ Так само дізнавачі, журналісти та волонтери відвідували місця тримання під вартою, пропонуючи записати відео з військовополоненими, щоб поділитися ними з родичами та громадськістю.²⁴⁸ Ці особи інструктували військовополонених, що говорити на камеру, та їх цікавила інформація про делікатні та/або політичні питання.²⁴⁹ Часто такі відео були єдиним засобом, за допомогою якого родичі військовополонених дізнавалися про їхній статус.²⁵⁰ Разом з тим, дев'ять військовополонених заявили, що не мали жодного контакту з родичами під час

²⁴³ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.409, п. 44; UKR.WS.410, п. 157; UKR.WS.412, п. 48; UKR.WS.436, п. 245; UKR.WS.438, п. 27; UKR.WS.440, пп. 91, 160, 199; UKR.WS.448, п. 152; UKR.WS.450, п. 160; UKR.WS.462, п. 172; UKR.WS.464, п. 57; UKR.WS.470, пп. 45; UKR.WS.473, пп. 53, 65; UKR.WS.475, пп. 117; UKR.WS.484, пп. 26, 46; UKR.WS.489, пп. 21, 41; UKR.WS.491, п. 86. Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

²⁴⁴ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.429, пп. 7, 73-81, 87-88; UKR.WS.431, пп. 54-55; UKR.WS.438, п. 159-160; UKR.WS.442, пп. 52-82, 138-139; UKR.WS.451, пп. 60-62, 94; UKR.WS.464, пп. 66-67, 71, 75-78, 81; UKR.WS.470, п. 45.

²⁴⁵ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.429, п. 80. Див. також опитування свідка UKR.WS.464, п. 56, який отримав подібну погрозу під час візиту [російського] прокурора до установи.

²⁴⁶ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.448, пп. 43-47; UKR.WS.464, п. 99.

²⁴⁷ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.410, пп. 159-160; UKR.WS.412, п. 49; UKR.WS.416, п. 36; UKR.WS.424, пп. 21, 27; UKR.WS.429, пп. 92, 98; UKR.WS.431, п. 87; UKR.WS.436, пп. 120-121; UKR.WS.440, пп. 63, 83, 85; UKR.WS.464, п. 81; UKR.WS.470, п. 46; UKR.WS.473, п. 55; UKR.WS.474, пп. 38, 87; UKR.WS.489, п. 42; UKR.WS.490, п. 47.

²⁴⁸ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.409, п. 59; UKR.WS.410, пп. 162-163; UKR.WS.450, пп. 142-143; UKR.WS.463, п. 94; UKR.WS.464, пп. 29, 81; UKR.WS.485, пп. 108-111; UKR.WS.490, пп. 88, 110.

²⁴⁹ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.409, п. 59; UKR.WS.436, пп. 229-233; UKR.WS.450, пп. 142-143, 150-151; UKR.WS.464, пп. 29, 59, 72; UKR.WS.490, п. 110.

²⁵⁰ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.410, пп. 161, 165; UKR.WS.411, п. 179; UKR.WS.436, п. 229; UKR.WS.462, пп. 169-170; UKR.WS.484, п. 48; UKR.WS.485, пп. 112-113; UKR.WS.490, п. 90.

інтернування.²⁵¹ За повідомленнями, створення та розповсюдження відеозаписів військовополонених відповідає тенденції, виявленій під час дистанційного моніторингу БДПЛ²⁵², згідно з якою українські військовополонені та, меншою мірою, російські військовополонені піддаються цікавості публіки через інтерв'ю або записані свідчення.²⁵³

88. Чотири колишні військовополонені, опитані БДПЛ, заявили, що перед звільненням умови тримання їх під вартою дещо покращилися, особливо в період, що безпосередньо передував їхньому звільненню/обміну, але уточнили, що вони все ще регулярно зазнавали жорстокого поводження через інтенсивні фізичні навантаження та словесні образи.²⁵⁴ Крім того, перед звільненням (і переведенням між установами) п'ятьох військовополонених змусили заявити, що вони не мають скарг на поводження з ними або що на території Російської Федерації на них не чинився фізичний чи психологічний тиск.²⁵⁵ Проте в ході процесу обміну військовополонені зазнавали насильства, їм також відмовляли в доступі до туалетів, їжі та води під час тривалих переїздів.²⁵⁶ За словами одного колишнього військовополоненого, його побиття посилювалися за тиждень до обміну, а йому сказали, що *«добрі часи минули»*.²⁵⁷
89. Три колишні військовополонені розповіли, що перенесли операції через травми, отримані в полоні.²⁵⁸ Вони також зазначили, що страждають від постійних фізичних і психічних/психологічних травм, отриманих під час перебування в полоні, і не відчувають готовності повернутися до цивільного життя.²⁵⁹

²⁵¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.429, п. 142; UKR.WS.438, п. 26; UKR.WS.440, п. 84; UKR.WS.442, п. 136; UKR.WS.443, пп. 85, 209; UKR.WS.450, пп. 44, 103, 142, 159, 209; UKR.WS.473, п. 52; UKR.WS.475, п. 66; UKR.WS.484, п. 48.

²⁵² У рамках своєї моніторингової діяльності БДПЛ регулярно консультується з соціальними мережами та платформами, пов'язаними зі сторонами конфлікту або такими, що підтримують їх. Таким чином, БДПЛ вдалося відстежити випадки, коли військовополонені піддаються цікавості публіки через публікацію відео та фотографій.

²⁵³ Як російська, так і українська влада, а також міжнародні ЗМІ поширюють матеріали, які піддають військовополонених цікавості публіки, порушуючи тим самим норми МГП. «Піддавання цікавості публіки» може набувати різних форм, наприклад, через оприлюднення фото- та відеозображень військовополонених, у тому числі останків померлих військовополонених. Під «публікою» мається на увазі будь-хто, хто не бере безпосередньої участі у поводженні з військовополоненими. Такий захист зберігає гідність військовополонених і захищає їх та їхні сім'ї від ідентифікації та можливих репресій після звільнення. Див. [Третя Женевська конвенція](#), ст. 13(2).

²⁵⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.429, п. 138; UKR.WS.448, п. 64; UKR.WS.462, пп. 134-136; UKR.WS.474, п. 120.

²⁵⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.411, п. 240; UKR.WS.424, п. 30; UKR.WS.438, п. 171; UKR.WS.450, п. 171; UKR.WS.489, п. 64.

²⁵⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 77-79; UKR.WS.411, п. 229-241; UKR.WS.436, пп. 160-161, 169, 172, 179; UKR.WS.462, п. 180.

²⁵⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.473, п. 75.

²⁵⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.409, пп. 55, 75; UKR.WS.424, п. 36; UKR.WS.474, п. 145.

²⁵⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.412, п. 70; UKR.WS.424, п. 36; UKR.WS.489, п. 36; UKR.WS.491, п. 111. Див. також UKR.WS.436, пп. 61, 144, 196; UKR.WS.450, пп. 227-228; UKR.WS.462, п. 135.

90. БДППЛ продовжує визнавати, що доступ до військовополонених, які утримуються обома сторонами конфлікту, та проведення з ними інтерв'ю залишається проблематичним.²⁶⁰ БДППЛ отримало інформацію від української влади, яка стверджує, що вона дотримується норм МГП при інтернуванні російських військовополонених, а також описує умови утримання та розпорядок дня російських військовополонених. Україна стверджує, що вона забезпечує військовополоненим санітарні умови, регулярне харчування і пиття, медичну допомогу, можливість доступу до МКЧХ і спілкування з родичами, а також інші гарантії. БДППЛ не відвідувало ці місця тримання під вартою і не може самостійно перевірити заяви української влади. Тим часом, влада Російської Федерації не надає інформації про українських військовополонених, окрім як у контексті обміну військовополоненими та відеоматеріалів, що піддають їх цікавості публіки. На сьогоднішній день БДППЛ не вдалося провести інтерв'ю з російськими військовополоненими або колишніми військовополоненими.
91. Хоча власний моніторинг БДППЛ не зафіксував і не підтвердив жодних повідомлень про порушення прав російських військовополонених ані в момент захоплення, ані під час інтернування, нещодавній звіт УВКПЛ ООН (опублікований 1 жовтня 2024 року), на основі інтерв'ю, проведених у період з 1 березня 2023 року по 31 серпня 2024 року, дійшов висновку, що 104 російських військовополонених надали «послідовні та детальні свідчення про катування або інші форми жорстокого поводження, що свідчить про стійку тенденцію», причому більшість таких випадків відбулися на початковому етапі інтернування.²⁶¹
92. Моніторинг БДППЛ включав аналіз і перевірку (де це було можливо) матеріалів, поширених в Інтернеті, які свідчать про ймовірні порушення МГП. БДППЛ відомо щонайменше про п'ятнадцять випадків, коли в матеріалах, поширених в Інтернеті протягом другої половини 2024 року, ймовірно зображувалися катування або страти українських військовополонених та осіб, які строю припинили участь у воєнних діях (*hors de combat*), а також наруга/понівечення над тілами загиблих. Хоча БДППЛ неодноразово документувало жорстоке поводження та вбивства військовополонених і цивільних осіб, починаючи з лютого 2022 року, у другій половині 2024 року спостерігається значне зростання поширення таких матеріалів в Інтернеті. Хоча БДППЛ не проводило незалежну перевірку кожного з повідомлених інцидентів,²⁶² БДППЛ, як і раніше, занепокоєне тим, що публікація матеріалів із зображенням катувань і страт

²⁶⁰ Див. ОБСЄ/БДППЛ, П'ятий проміжний звіт, п. 72.

²⁶¹ Поводження з військовополоненими та оновлена інформація про ситуацію з правами людини, 1 червня - 31 серпня 2024 року, УВКПЛ ООН, 1 жовтня 2024 р., п. 56.

²⁶² У рамках своєї моніторингової діяльності БДППЛ регулярно консультується з соціальними мережами та платформами, пов'язаними зі сторонами конфлікту або такими, що підтримують їх. Спостерігачі БДППЛ переглядають та аналізують відповідні матеріали, а також перевіряють джерела відповідно до методології БДППЛ.

військовополонених, які перебувають під контролем російської влади, може свідчити про збільшення кількості таких активів.

93. Також БДПЛ продовжувало моніторинг періодичних обмінів полоненими між Україною та Російською Федерацією. Упродовж другої половини 2024 року органи влади повідомили про шість обмінів полоненими, в ході яких обміняли загалом 58 військовополонених, причому останній обмін відбувся 18 жовтня 2024 року.²⁶³ За інформацією, отриманою БДПЛ від української влади в листопаді 2024 року, загальна кількість українських цивільних осіб, повернутих в результаті обмінів з лютого 2022 року, становить 3 767 осіб (з них 3 599 військовослужбовців і 168 цивільних осіб), тоді як загальна кількість повернутих російських військовополонених становить 3 151 особу.²⁶⁴

г. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

94. У другій половині 2024 року БДПЛ збрало свідчення 39 свідків і уцілілих від випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК).²⁶⁵ Зафіксовані випадки відображають тенденції, про які раніше повідомляло БДПЛ²⁶⁶, і доповнюють інформацію про сексуальне насильство, скоєне щодо українських військовополонених. Свідчення як військовополонених, так і цивільних осіб, які перебували під вартою, включають збільшення кількості повідомлень про примусове оголення та сексуальне насильство, скоєне під час прийняття затриманими душу.

²⁶³ Дмитро Лубінець, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 25 червня 2024 року; Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 25 червня 2024 року; Дмитро Лубінець, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 17 липня 2024 року; Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 17 липня 2024 року; Дмитро Лубінець, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 24 серпня 2024 року; Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 24 серпня 2024 року; Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 13 вересня 2024 року; Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 14 вересня 2024 року; Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 14 вересня 2024 року; Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [повідомлення](#) у Telegram українською мовою від 18 жовтня 2024 року; Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram російською мовою від 18 жовтня 2024 року. Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

²⁶⁴ Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

²⁶⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, UKR.WS.408, UKR.WS.410, UKR.WS.411, UKR.WS.412, UKR.WS.413, UKR.WS.418, UKR.WS.419, UKR.WS.424, UKR.WS.425, UKR.WS.429, UKR.WS.430, UKR.WS.436, UKR.WS.437, UKR.WS.439, UKR.WS.440, UKR.WS.442, UKR.WS.443, UKR.WS.444, UKR.WS.448, UKR.WS.450, UKR.WS.453, UKR.WS.455, UKR.WS.460, UKR.WS.462, UKR.WS.463, UKR.WS.464, UKR.WS.470, UKR.WS.473, UKR.WS.475, UKR.WS.481, UKR.WS.483, UKR.WS.484, UKR.WS.485, UKR.WS.487, UKR.WS.488, UKR.WS.489, UKR.WS.490, UKR.WS.491.

²⁶⁶ ОБСЄ/БДПЛ, [Другий проміжний звіт](#), пп. 116-122; ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), пп. 65-71; ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт](#), пп. 9, 69, 70, 76; ОБСЄ/БДПЛ, [П'ятий проміжний звіт](#), пп. 74-78.

95. У 32 з 39 випадків опитані були безпосередніми уцілілими від різних видів сексуального насильства. Більшість зафіксованих порушень сталися в місцях несвободи на територіях України, які зараз окуповані або були окуповані Російською Федерацією (35 випадків), причому 23 уцілілих були українськими військовополоненими або цивільними особами, яким російська влада надала статус військовополонених.
96. Опитані надали десять свідчень про ймовірні акти сексуального насильства щодо дівчат і жінок та 23 – щодо чоловіків; шість опитаних описали насильство, скоєне як щодо чоловіків, так і щодо жінок. П'ять випадків сталися під час обшуку або відвідування будинку; у чотирьох з них постраждалими були жінки та дівчата.
97. Опитані повідомили про випадки зґвалтування²⁶⁷ та спроби зґвалтування,²⁶⁸ включаючи групове зґвалтування,²⁶⁹ зґвалтування члена сім'ї,²⁷⁰ а також зґвалтування і спроби зґвалтування із застосуванням стороннього предмета.²⁷¹ Уціліла особа, яка зазнала п'ять випадків зґвалтування російськими військовими, пояснила: *«Іноді, коли ти копала окоп, а поруч був бліндаж, офіцер викликав тебе туди і робив це там. Або в одному з будинків: після прибирання хтось із них показував на тебе і казав: «Залишайся тут», – і сексуально знущався над тобою. Ти могла залишатися там кілька днів. Я пам'ятаю, як мені довелося пробути в одному будинку 24 години, а потім мені наказали повернутися до роботи».*²⁷² В одному випадку в'язничні охоронці зняли на відео, як вони гвалтують ув'язненого.²⁷³ Крім того, уцілілі та опитані описували погрози зґвалтування,²⁷⁴ погрози з боку в'язничних наглядачів бути зґвалтованими іншими ув'язненими,²⁷⁵ погрози зґвалтування стороннім предметом²⁷⁶ та інші акти сексуального насильства,²⁷⁷ включаючи погрози зґвалтувати членів сім'ї особи, яка

²⁶⁷ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.425, п. 24; UKR.WS.430, пп. 8-9 (скоєно ймовірним колаборантом); UKR.WS.453, пп. 152-155. Див. також UKR.WS.413, п. 9, UKR.WS.448, п. 100; UKR.WS.481, п. 74.

²⁶⁸ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.483, пп. 103, 115-116, 119-122, 127; UKR.WS.425, п. 24.

²⁶⁹ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.444, п. 226.

²⁷⁰ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.408, п. 264.

²⁷¹ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.481, п. 74; UKR.WS.489, п. 30.

²⁷² Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.453, пп. 152-153. Зауважте, що «окоп» - це яма, вирита для захисту солдата від ворожого вогню.

²⁷³ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.425, п. 24.

²⁷⁴ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.418, п. 43; UKR.WS.424, п. 28; UKR.WS.443, п. 146; UKR.WS.455, п. 119.

²⁷⁵ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.412, п. 51.

²⁷⁶ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.407, п. 54; UKR.WS.408, п. 200; UKR.WS.424, п. 24; UKR.WS.429, п. 103; UKR.WS.444, п. 119; UKR.WS.462, п. 101; UKR.WS.463, п. 50; UKR.WS.464, п. 94; UKR.WS.490, п. 84; UKR.WS.491, п. 59.

²⁷⁷ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.418, п. 43, UKR.WS.437, п. 38; UKR.WS.455, пп. 94, 171, UKR.WS.488, п. 53.

перебувала під вартою.²⁷⁸ Наприклад, один з уцілілих описав, як російські посадовці привели його сина і погрозувала згвалтувати його під час допиту.²⁷⁹

98. Опитані також розповіли про випадки, коли російські військові вражали геніталії уцілілих струмом,²⁸⁰ били їх по статевих органах²⁸¹ і погрозували кастрацією.²⁸² Один з уцілілих згадував: *«Вони били і вражали електрошокером мої геніталії; вони говорили, що «ти не зможеш мати дітей».*²⁸³ Дев'ять опитаних і уцілілих розповіли про примусове оголення.²⁸⁴ Наприклад, дві уцілілі особи повідомили, що військовослужбовці та працівники правоохоронних органів проводили обшуки порожнин тіла в присутності кількох офіцерів протилежної статі.²⁸⁵ П'ять уцілілих розповіли про принизливе поводження із затриманими в душових кімнатах закладу.²⁸⁶ Один з них розповів: *«Після душу я був голий і мокрий. Кілька разів вони намагалися вразити мене струмом по геніталіях. Я намагався уникнути цього, тому вони вражали мене електрошокерами ще сильніше. Потім відчинилися двері, зайшов чоловік і сказав: «Повзи до мене». Він сказав: «Повзи, як змія». Я так і зробив, а вони продовжували бити мене струмом. Я проповз через усю кімнату.»*²⁸⁷
99. Опитані та уцілілі описували сексуальні домагання,²⁸⁸ словесні образи²⁸⁹ та інші акти сексуального насильства, спрямовані на приниження гідності ув'язнених.²⁹⁰ Один з уцілілих згадував, як в'язничний охоронець *«запитав, що я готовий зробити, щоб повернути свої окуляри, і запитав, чи я [виконаю для нього дію сексуального характеру]».*²⁹¹

²⁷⁸ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.407, п. 57; UKR.WS.408, п. 263; UKR.WS.418, п. 41; UKR.WS.455, п. 119.

²⁷⁹ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.455, п. 119.

²⁸⁰ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.408, п. 195; UKR.WS.412, п. 40; UKR.WS.419, п. 74; UKR.WS.429, пп. 114, 119; UKR.WS.437, п. 53; UKR.WS.442, п. 121; UKR.WS.448, п. 164; UKR.WS.470, п. 34; UKR.WS.473, пп. 30, 43; UKR.WS.487, п. 35; UKR.WS.489, п. 30.

²⁸¹ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.436, п. 51; UKR.WS.470, п. 34; UKR.WS.473, пп. 30, 43.

²⁸² Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.455, п. 73; UKR.WS.491, п. 59.

²⁸³ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.473, п. 43.

²⁸⁴ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.419, пп. 15-17; UKR.WS.424, пп. 24, 31; UKR.WS.429, п. 116; UKR.WS.453, п. 114; UKR.WS.455, п. 171; UKR.WS.462, п. 142; UKR.WS.470, п. 34; UKR.WS.475, пп. 44, 125, 138; UKR.WS.488, п. 53.

²⁸⁵ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.411, п. 197; UKR.WS.475, п. 125.

²⁸⁶ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.443, п. 100; UKR.WS.448, п. 51; UKR.WS.450, п. 112; UKR.WS.470, п. 34; UKR.WS.488, п. 64.

²⁸⁷ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.450, п. 112

²⁸⁸ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.411, п. 138; UKR.WS.410, п. 181; UKR.WS.485, пп. 106; UKR.WS.488, п. 63; UKR.WS.453, п. 118; UKR.WS.488, п. 74.

²⁸⁹ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.408, п. 195; UKR.WS.460, п. 67; UKR.WS.462, п. 99; UKR.WS.473, п. 43,

²⁹⁰ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.440, пп. 168-169; UKR.WS.443, п. 100; UKR.WS.448, п. 51.

²⁹¹ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.411, п. 138.

100. Продовжуючи тенденцію, задокументовану в попередніх проміжних звітах БДПЛ,²⁹² свідки та уцілілі розповіли, що їхні поневолювачі робили принизливі гомофобні заяви²⁹³ та примушували ув'язнених чоловіків до статевих актів з іншими ув'язненими.²⁹⁴ Один з уцілілих згадував, як один з в'язничних охоронців запитав його: «Що це за штани? Ти що, [гомофобна образа]? Ви хочете бути схожими на Європу ... просякнуту геями і лесбійками ... Ви не справжні християни ... якщо хочете, ми можемо зробити вас геями».²⁹⁵ Інший уцілілий розповів БДПЛ, що в'язничні охоронці неодноразово використовували гомофобні образи на його адресу, і що один з наглядачів змусив його обійматися і танцювати з іншим ув'язненим.²⁹⁶
101. БДПЛ наголошує, що описані вище дії є серйозними порушеннями як МГП,²⁹⁷ так і МППЛ,²⁹⁸ і можуть становити воєнні злочини²⁹⁹ та злочини проти людяності.³⁰⁰ БДПЛ зазначає, що, за інформацією української влади, станом на 22 листопада 2024 року Офіс Генерального прокурора зареєстрував 327 випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК); Національна поліція України відкрила 110 кримінальних проваджень за заявами 187 уцілілих осіб.³⁰¹

г. Управління окупованими Російською Федерацією територіями

і. Спроби змінити статус і режим окупованих територій

102. Згідно з МГП, окупація вважається перехідним і тимчасовим режимом, за якого окупаційна держава не набуває суверенітету над окупованою територією і повинна утримуватися від здійснення незворотних змін, які б докорінно змінили статус або режим таких територій.³⁰² Однак БДПЛ продовжує отримувати інформацію про примус мешканців окупованих територій до набуття російського громадянства, а також про нав'язування навчальної програми Російської Федерації у школах та військово-патріотичного виховання дітей шкільного віку, що свідчить про те, що російська влада

²⁹² Див. ОБСЄ/БДПЛ, П'ятий проміжний звіт, п. 78.

²⁹³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.436, п. 149; UKR.WS.484, п. 45.

²⁹⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.425, п. 24; UKR.WS.450, п. 157; UKR.WS.484, п. 45. Див. також UKR.WS.436, п. 243; UKR.WS.424, п. 24.

²⁹⁵ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.455, п. 94. Додатковий протокол I, ст. 75(2)(b) включає як основну гарантію заборону «знущання над людською гідністю, зокрема, принижуюче й образливе поведіння». Див. також Звичаяє міжнародне гуманітарне право. Норма 90.

²⁹⁶ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.484, п. 45.

²⁹⁷ Додатковий протокол I, ст. ст. 75(2)(b) і 76(1); Звичаяє міжнародне гуманітарне право. Норма 93.

²⁹⁸ Див. наприклад, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ст. 7.

²⁹⁹ Статут Міжнародного кримінального суду (МКС), ст. 8(2)(b)(xxii).

³⁰⁰ Статут Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії (МТКЮ), ст. 5(g); Статут Міжнародного трибуналу щодо Руанди (МТР), ст. 3(g).

³⁰¹ Інформація надана БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

³⁰² Четверта Женевська конвенція, ст. 47; IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі, ст. 43. Див. також ОБСЄ/БДПЛ, П'ятий проміжний звіт, п. 79.

продовжує докладати примусу до присягання на вірність та зміну соціального статус-кво.

а) Примусове набуття російського громадянства

103. Під час інтерв'ю, проведених у другій половині 2024 року, БДПЛ отримало повідомлення,³⁰³ зокрема зі свідчень очевидців,³⁰⁴ про тривалі та систематичні зусилля Російської Федерації, спрямовані на примушення мешканців окупованих районів України до набуття російського громадянства за допомогою правових, адміністративних та соціально-економічних політик. За словами свідків, опитаних БДПЛ у другій половині 2024 року, російське громадянство було необхідним для доступу мешканців до охорони здоров'я, працевлаштування, освіти, гуманітарної допомоги та соціальних виплат. Воно також відіграло важливу роль у забезпеченні свободи пересування, зокрема можливості виїзду з окупованих територій, а також для збереження права власності на майно, яке належить українським громадянам, що підтверджує висновки попередніх проміжних звітів.³⁰⁵
104. Окрім порушення норм МГП щодо воєнної окупації,³⁰⁶ правила, обмеження та залякування, які, за повідомленнями, застосовуються до громадян України, можуть порушувати заборону дискримінації за національною ознакою³⁰⁷ та прирівнюються до примусової присяги на вірність державі-окупанту.³⁰⁸ Нав'язування російського громадянства може в подальшому призвести до примусового призову до армії, що прямо заборонено МГП.³⁰⁹
105. Дев'ять свідків, опитаних БДПЛ, розповіли, що для доступу до державних медичних послуг потрібен російський паспорт,³¹⁰ зазначивши, що мешканцям без російського

³⁰³ Інформація, надана БДПЛ п'ятьма громадськими організаціями, які займаються питаннями прав людини та гуманітарного права на окупованих територіях; інформація від Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

³⁰⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.405; UKR.WS.407; UKR.WS.408; UKR.WS.413; UKR.WS.416; UKR.WS.417; UKR.WS.418; UKR.WS.421; UKR.WS.423; UKR.WS.426; UKR.WS.431; UKR.WS.437; UKR.WS.439; UKR.WS.441; UKR.WS.444; UKR.WS.448; UKR.WS.449; UKR.WS.457; UKR.WS.458; UKR.WS.459; UKR.WS.460; UKR.WS.461; UKR.WS.467; UKR.WS.468; UKR.WS.471; UKR.WS.472; UKR.WS.474; UKR.WS.476; UKR.WS.482.

³⁰⁵ ОБСЄ/БДПЛ, *Перший проміжний звіт*, п. 80; ОБСЄ/БДПЛ, *Другий проміжний звіт*, пп. 57-60; ОБСЄ/БДПЛ, *Третій проміжний звіт*, пп. 91-97; ОБСЄ/БДПЛ, *Четвертий проміжний звіт*, пп. 98-95; ОБСЄ/БДПЛ, *П'ятий проміжний звіт*, пп. 80-87.

³⁰⁶ IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі, ст.ст. 42-56.

³⁰⁷ Зокрема, щодо надання основних послуг та гуманітарної допомоги, див. *Четверта Женевська конвенція*, ст. 27(1); *Додатковий протокол I*, ст.ст. 69-70.

³⁰⁸ IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі, ст. 45.

³⁰⁹ IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі, ст. 45; *Четверта Женевська конвенція*, ст. 51. Призов громадян окупованої території до збройних сил окупаційної влади є воєнним злочином, див. *Четверта Женевська конвенція*, ст. 147 та Статут МКС, ст. 8(2)(а)(v). Див. також Розділ IV. г. ii. *Примусовий призов та мобілізація до збройних сил Російської Федерації*.

³¹⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.405, п. 35; UKR.WS.418, п. 29; UKR.WS.437, п. 132; UKR.WS.439, п. 104; UKR.WS.441, п. 106; UKR.WS.444, п. 191; UKR.WS.457, п. 60; UKR.WS.461, п. 27; UKR.WS.476, п. 65.

паспорта може бути надана лише обмежена невідкладна допомога. У деяких випадках мешканці окупованих Російською Федерацією територій могли звертатися до приватних клінік без російського паспорта, але їм доводилося чекати на прийом протягом тривалого часу.³¹¹ Свідок з Херсонської області розповів БДПЛ: *«Щоб отримати медичні послуги, потрібно мати російський паспорт, російську медичну страховку та ідентифікаційний номер. Одного разу нам довелося викликати швидку допомогу для моєї дочки, вони надали першу допомогу, але ... нам сказали, що якби вони знали, що у нас немає російського паспорта, вони б не приїхали».*³¹²

106. Дев'ять свідків також заявили, що відсутність російського паспорта впливала на свободу пересування мешканців на окупованих територіях,³¹³ не дозволяючи їм перетинати КПВВ або наражаючи їх на такі проблеми, як тривале очікування або детальні допити на блокпостах. Без російського паспорта мешканці не могли виїхати з окупованих територій. Крім того, свідок із Запорізької області заявив: *«До кінця 2024 року всі водії повинні мати російські водійські права, перереєструвати свої автомобілі та мати російські номерні знаки».*³¹⁴
107. Сім свідків БДПЛ, які мають нерухомість на окупованих Російською Федерацією територіях, були зобов'язані перереєструвати свою власність відповідно до російського законодавства, що вимагало наявності російського громадянства, інакше їм загрозувала б конфіскація майна.³¹⁵ Російське громадянство також вимагалося для сплати комунальних платежів у деяких населених пунктах, а несплата спричиняла ризик втрати квартири.³¹⁶ За словами свідка з Донецької області, *«якщо ви не сплатили ці рахунки протягом трьох місяців, то за російським законодавством [що застосовується на окупованих територіях України], ваша квартира може бути конфіскована і продана на аукціоні».*³¹⁷
108. П'ять свідків заявили, що мешканці окупованих територій не могли влаштуватися на роботу в державному або приватному секторі без російських паспортів.³¹⁸ Крім того, діти батьків, які не мають російського паспорта, не могли відвідувати школу.³¹⁹

³¹¹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.405, п. 35.

³¹² Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.468, п. 52.

³¹³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.405, пп. 39, 51; UKR.WS.418, п. 29; UKR.WS.441, п. 41; UKR.WS.444, пп. 66-72; UKR.WS.449, п. 125; UKR.WS.458, п. 61; UKR.WS.461, пп. 28-33; UKR.WS.468, пп. 13, 49; UKR.WS.476, п. 64.

³¹⁴ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.444, п. 231.

³¹⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.405, п. 40; UKR.WS.444, п. 230; UKR.WS.458, пп. 36, 46, 49; UKR.WS.460, п. 95; UKR.WS.468, п. 54; UKR.WS.472, п. 107; UKR.WS.476, п. 67.

³¹⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.461, п. 25; UKR.WS.472, п. 107; UKR.WS.476, п. 67.

³¹⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.461, п. 25.

³¹⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.418, п. 29; UKR.WS.449, пп. 27, 31; UKR.WS.460, пп. 92-95; UKR.WS.461, п. 27; UKR.WS.468, п. 53.

³¹⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.405, п. 37; UKR.WS.457, п. 60. Крім того, за інформацією Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні, для дітей, які досягли 14-річного віку,

Російське громадянство також вимагалося для доступу мешканців окупованих територій до різних послуг,³²⁰ таких як соціальні виплати,³²¹ комунальні послуги,³²² гуманітарна допомога³²³ та нотаріальні послуги.³²⁴

б) Серйозні та системні зміни, пов'язані з освітою, у тому числі з військово-патріотичним вихованням

109. БДПЛ продовжувало отримувати свідчення,³²⁵ у тому числі завдяки 12 інтерв'ю зі свідками, проведеним у другій половині 2024 року,³²⁶ про нав'язування навчальної програми Російської Федерації та військово-патріотичного виховання дітей на окупованих територіях України, підтверджуючи висновки, задокументовані у попередніх проміжних звітах.³²⁷ Широкомасштабна заміна української навчальної програми навчальною програмою Російської Федерації, а також запровадження російського військово-патріотичного виховання для дітей шкільного віку, як видається, порушує принципи МГП, що вимагають від окупаційної влади утримуватися від докорінної зміни *статус-кво анте*.³²⁸ Зокрема, окупаційна влада повинна забезпечити, щоб діти, розлучені з батьками, виховувалися людьми, які належать до тієї ж культурної традиції, що й їхні батьки,³²⁹ і не повинна примушувати мешканців окупованої території присягати на вірність державі-окупанту.³³⁰
110. Вісім свідків, опитаних БДПЛ, описали нав'язування російської навчальної програми в школах на окупованих Російською Федерацією територіях України,³³¹ серед яких

наявність російського паспорта була обов'язковою умовою для отримання атестата про середню освіту. Див. далі Розділ IV. г. і. *Серйозні та систематичні зміни, пов'язані з освітою*.

³²⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.458, п. 40; UKR.WS.476, п. 65.

³²¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.461, п. 27; UKR.WS.468, п. 51.

³²² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.439, п. 110; UKR.WS.461, пп. 25, 27; UKR.WS.476, п. 65.

³²³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.413, п. 35; UKR.WS.458, п. 41.

³²⁴ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.461, п. 27.

³²⁵ Інформація, надана БДПЛ громадськими організаціями, які займаються питаннями, пов'язаними з освітою дітей на окупованих територіях; інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

³²⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.405; UKR.WS.408; UKR.WS.413; UKR.WS.441; UKR.WS.444; UKR.WS.458; UKR.WS.459; UKR.WS.460; UKR.WS.467; UKR.WS.468; UKR.WS.472; UKR.WS.488.

³²⁷ Див. ОБСЄ/БДПЛ, *Другий проміжний звіт*, пп. 83-86; ОБСЄ/БДПЛ, *П'ятий проміжний звіт*, пп. 88-96.

³²⁸ Наприклад, *IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі*, ст. 43. Див. також *Четверта Женевська конвенція*, ст. 64, яка дозволяє відступати від місцевого законодавства лише з міркувань безпеки, або коли таке законодавство є перешкодою для застосування МГП, або коли є «необхідним» для «підтримання ефективного управління територією».

³²⁹ *Четверта Женевська конвенція*, ст. 24. Див. також ст. 50(3), яка дозволяє державі-окупанту організувати освіту дітей лише, якщо місцеві установи є неспроможними, і, по можливості особами їхньої національності, мови та релігії. Див. також Коментар Пікте до Четвертої Женевської конвенції (1958), ст. 24, с. 188.

³³⁰ *IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі*, ст. 45.

³³¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.405, п. 27; UKR.WS.413, п. 17; UKR.WS.441, пп. 26, 36-37; UKR.WS.444, п. 200; UKR.WS.458, п. 34; UKR.WS.459, пп. 14, 54; UKR.WS.468, пп. 31, 38; UKR.WS.472, пп. 71, 83.

один із Запорізької області розповів: *«Навчальна програма була повністю змінена; тепер вона російська. Викладання ведеться російською мовою; всі підручники російські; усі формальності в школі були змінені, щоб відповідати російській державі»*.³³² Багато вчителів продовжували викладати уроки за українською програмою онлайн,³³³ але таємно, оскільки боялися наслідків з боку російської влади через обшуки та перевірки їхніх домівок.³³⁴

111. Очевидці розповідали БДПЛ, що деякі члени викладацького складу погодилися співпрацювати і викладати за навчальною програмою Російської Федерації, але більшість цього не зробила.³³⁵ Викладачі, які відмовлялися викладати під російською адміністрацією, ризикували втратити роботу³³⁶ або ж до них приходили озброєні люди, які переконували їх працювати за російським законодавством.³³⁷ Вони також ризикували бути свавільно затриманими за відмову працювати за російською навчальною програмою. Як розповів один свідок з Херсонської області: *«Директора нашої школи двічі заарештовували, оскільки він мав відому проукраїнську позицію, і відмовився продовжувати викладати за російською програмою»*.³³⁸ Свідок із Запорізької області розповів БДПЛ, що директора школи, заступника директора та вчителя забрали до підвалу і катували за відмову співпрацювати з новою шкільною адміністрацією. Дізнавшись про їхню долю, решта педагогічного колективу пішли на співпрацю з російським керівництвом.³³⁹
112. Свідки повідомили БДПЛ, що відвідування дітьми шкіл з російською навчальною програмою є обов'язковим, а один свідок з Херсонської області зазначив, що *«дітей змушують ходити до російських шкіл, і якщо батьки не віддають їх до школи, російська влада погрожує батькам, що забере у них дітей»*.³⁴⁰ Представники російської влади відвідували батьків удома, щоб переконати їх віддати дітей до російських шкіл,³⁴¹ у тому числі за допомогою фінансових стимулів у вигляді допомоги на дітей, стипендій або навчальних поїздок.³⁴² Окупаційна адміністрація вимагала від батьків надати докази зарахування їхніх дітей до іншої школи з російською програмою навчання, якщо вони не були зараховані до місцевої школи.³⁴³ Очевидиця з Запорізької області розповіла, що до неї додому прийшли два чоловіки у чорній формі і сказали, що її притягнуть до адміністративної відповідальності, якщо вона не відправить свою

³³² Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.444, п. 200.

³³³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.441, п. 36; UKR.WS.472, пп. 73-74.

³³⁴ Опитування свідка БДПЛ, UKR.WS.468, п. 43.

³³⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.467, п. 36; UKR.WS.468, п. 34; UKR.WS.472, пп. 78-79.

³³⁶ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.405, п. 26.

³³⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.468, п. 10.

³³⁸ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.458, п. 34. Див. також UKR.WS.468, п. 8.

³³⁹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.444, п. 198.

³⁴⁰ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.468, п. 37; див. також UKR.WS.472, п. 74.

³⁴¹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.444, п. 195.

³⁴² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.408, п. 95; UKR.WS.460, п. 78; UKR.WS.472, п. 84.

³⁴³ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.468, п. 35.

донецьку до школи з російською програмою навчання.³⁴⁴ Діти не могли відкрито сказати, що вони навчаються онлайн за українською програмою.³⁴⁵

113. Очевидці також повідомили БДПЛ про нав'язування російського військово-патріотичного виховання дітям шкільного віку.³⁴⁶ Один з батьків із Запорізької області розповів, що учні *«щопонеділка мають у школі уроки патріотизму, а на кожне державне свято вони повинні вишикуватися і кричати «Я – росіянин», піднімаючи кулак догори»*.³⁴⁷ Адміністрації шкіл вивісили російські прапори і фотографії президента Російської Федерації,³⁴⁸ а також вимагали від учнів вивчити російський гімн і починати уроки з його виконання.³⁴⁹ Учнів також зобов'язували знімати відеоролики про те, як сильно вони люблять Росію, і, починаючи з першого класу, записували в російську патріотичну молодіжну організацію «Рух перших» («Движение первых»)³⁵⁰.
114. П'ять свідків з Херсонської та Запорізької областей пояснили БДПЛ, що російська влада заохочувала батьків відправляти своїх дітей до так званих оздоровчих таборів у Криму та Російській Федерації.³⁵¹ За інформацією чотирьох громадських організацій, які займаються питаннями, пов'язаними з освітою дітей на окупованих територіях, деякі заходи в цих таборах включали проросійське військово-патріотичне виховання, зустрічі з ветеранами «Спеціальної військової операції» та інструктажі з використання зброї. Громадські організації заявили, що вони виявили 13 таких оздоровчих табори на окупованих територіях України, у тому числі у Криму, 67 – в Росії, 18 – в Білорусі, куди відправляють дітей з окупованих територій. Крім того, дітей на окупованих територіях заохочували до участі в кадетських класах і публічних пропагандистських заходах, а також залучали до різних типів військово-патріотичних молодіжних організацій, таких як «Юнармія», де їх навчали поводженню зі зброєю та пропагували їм позитивне ставлення до служби в російських збройних силах. У школі, окрім відвідування патріотичних уроків, дітям іноді доводилося носити військову форму і брати участь у зустрічах з ветеранами збройних сил Російської Федерації.³⁵²

³⁴⁴ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.459, п. 14.

³⁴⁵ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.468, п. 35.

³⁴⁶ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.468, п. 18.

³⁴⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.472, п. 84.

³⁴⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.408, п. 92; UKR.WS.444, п. 200; UKR.WS.467, п. 35.

³⁴⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.413, п. 36; UKR.WS.444, п. 201.

³⁵⁰ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.413, пп. 39, 44.

³⁵¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.441, п. 27; UKR.WS.444, п. 202; UKR.WS.460, п. 79; UKR.WS.468, пп. 21-28; UKR.WS.472, пп. 84-85.

³⁵² Див. також «Табори російської пропаганди»: куди і навіщо Росія вивозить дітей з окупованих територій, Альменда, 24 жовтня 2024 р.; Вкрадене дитинство: як білоруський режим стирає ідентичність українських дітей через переміщення, перевиховання та мілітаризацію, Коаліція українських та білоруських громадських організацій, 12 жовтня 2024 р.; «Універсальний солдат»: липень-вересень 2024, Альменда, 10 жовтня 2024 р.; Фабрика війни: кадетство на TOT AP Крим та міста Севастополя, Альменда, 27 вересня 2024 р.

ii. Примусовий призов та мобілізація до збройних сил Російської Федерації

115. У другій половині 2024 року БДПЛ продовжувало отримувати свідчення,³⁵³ зокрема від семи очевидців,³⁵⁴ про примусовий призов та мобілізацію цивільного населення України до російських збройних сил, що підтверджує висновки, викладені у попередніх проміжних звітах.³⁵⁵ МГП чітко забороняє примушувати цивільних осіб служити у збройних або допоміжних силах окупаційної держави,³⁵⁶ у тому числі шляхом використання пропаганди, спрямованої на забезпечення добровільного вступу.³⁵⁷
116. За інформацією шести ОГС, які займаються правами людини та гуманітарними питаннями на окупованих Російською Федерацією територіях, коли цивільні особи отримували російські паспорти, вони отримували повістку для взяття на військовий облік, що ставило їх під загрозу служби в російській армії в якості призовників. Тих, хто намагався ухилитися від призову, переслідували за законом. Крім того, призовників заохочували підписувати контракти на військову службу в російських збройних силах за допомогою реклами та пропозицій соціальних і фінансових заохочень, включаючи земельні ділянки в Криму.³⁵⁸ Крім того, за інформацією, отриманою БДПЛ від ОГС, українським ув'язненим, у тому числі, тим які відбували покарання до лютого 2022 року, а також засудженим після цього (включаючи ув'язнених, засуджених за висловлення інакомислення), пропонували укласти контракти на проходження військової служби в російських збройних силах в обмін на скорочення або скасування їхнього покарання.

³⁵³ Інформація, надана БДПЛ громадськими організаціями, які займаються питаннями прав людини та гуманітарного права на окупованих територіях; інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

³⁵⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.413; UKR.WS.421; UKR.WS.439; UKR.WS.444; UKR.WS.461; UKR.WS.468; UKR.WS.472.

³⁵⁵ Див. ОБСЄ/БДПЛ, Другий проміжний звіт, пп. 64-68; ОБСЄ/БДПЛ, Третій проміжний звіт, п. 95; ОБСЄ/БДПЛ, Четвертий проміжний звіт, п. 78; ОБСЄ/БДПЛ, П'ятий проміжний звіт, пп. 97-104.

³⁵⁶ Четверта Женевська конвенція, ст. 51. Примус військовополоненого або іншої захищеної особи служити у військах ворожої держави є воєнним злочином. Четверта Женевська конвенція, ст. 147; Статут МКС, ст. 8(2)(а)(v). Крім того, МГП забороняє державі-окупанту примушувати мешканців окупованої території присягати на вірність державі-окупанту. IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року, ст. 45

³⁵⁷ Хоча призов на військову службу залишається прерогативою держави, з огляду на поширені повідомлення про примусове нав'язування російського громадянства громадянам окупованих територій, випадки, коли українських чоловіків примушували набувати російське громадянство, а потім призивали на військову службу, слід правильно розуміти як примусовий призов українців до армії. Для додаткової інформації див. Розділ IV. г. і. *Примусове набуття російського громадянства*.

³⁵⁸ Інформація, отримана БДПЛ, свідчить про те, що призовників не відправляли в активні райони бойових дій без підписання контракту зі Збройними силами Росії на проходження служби в якості професійних військовослужбовців.

117. Примусовий призов і переслідування за ухилення від призову були особливо поширені в окупованому Криму. За даними української влади, з лютого 2022 року російська влада провела в Криму шість призовних кампаній, під час яких до листопада 2024 року було призвано 17 300 осіб. Крім того, з лютого 2022 року в судах Криму було порушено 244 справи проти осіб, які ухилялися від призову на військову або альтернативну цивільну службу.³⁵⁹
118. Три свідки, опитані БДПЛ, описали зв'язок між військовим обліком, який може призвести до призову на військову службу, і російським громадянством.³⁶⁰ Свідок з Нової Каховки (Херсонська область) повідомила: *«Зараз кожен, хто отримує [російський] паспорт, отримує папірець, що він повинен з'явитися до військкомату для взяття на військовий облік. Ця практика почалася після липня 2023 року. Люди знають про цю практику, бояться, але змушені це робити»*. Вона додала: *«Коли я забирала [російський] паспорт для свого сина, там був хлопець, якому було 17 років, і у нього вже був папірець про взяття на військовий облік»*.³⁶¹ 8 серпня 2024 року Президент Російської Федерації підписав зміни до законів про громадянство та про військову службу,³⁶² які дозволяють припиняти російське громадянство, якщо особа не стає на військовий облік. Враховуючи тиск спрямований на отримання російського громадянства та вигоди, які можна отримати лише з російським громадянством,³⁶³ ці зміни є додатковим інструментом примусу мешканців окупованих Росією територій до присяги на вірність Російській Федерації та потенційної служби в її збройних силах.
119. Три свідки розповіли про примусовий призов і мобілізацію до російських збройних сил.³⁶⁴ За словами чоловіка із Запорізької області *«влада [Росії] оголосила призов і мобілізацію на початку 2024 року»*, додавши, що в цей період *«всі чоловіки призовного віку до 50 років отримали повістку до військкомату»*. Той самий свідок також описав *«багато оголошень про військову службу та мобілізацію»*.³⁶⁵ За словами жінки з Донецької області, багато чоловіків було мобілізовано у так званій «Донецькій народній республіці» у 2022 році,³⁶⁶ а інший свідок з тієї ж області розповів, як його чотири рази хапали на вулиці з весни 2022 року по лютий 2024 року, саджали в

³⁵⁹ Стаття 328 Кримінального кодексу Російської Федерації (передбачає штраф, примусові роботи або позбавлення волі на строк до двох років). У більшості випадків особам, засудженим за цією статтею, було призначено покарання у вигляді штрафу в розмірі від 5 000 до 50 000 російських рублів.

³⁶⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.444, п. 143; UKR.WS.468, пп. 55, 57; UKR.WS.472, п. 97.

³⁶¹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.468, пп. 55, 57.

³⁶² Федеральний закон від 08.08.2024 р. № 281-ФЗ Про внесення змін до статті 4 Федерального закону «Про військовий обов'язок і військову службу» та статті 22 Федерального закону «Про громадянство Російської Федерації».

³⁶³ Для додаткової інформації див. Розділ IV. г. і. *Примусове набуття російського громадянства*.

³⁶⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.413; UKR.WS.444; UKR.WS.461 .

³⁶⁵ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.444, пп. 143-144, 184.

³⁶⁶ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.413, п. 34.

автобуси озброєні люди і відвозили до військкоматів, але щоразу відпускали, оскільки він був занадто старим, щоб служити у збройних силах.³⁶⁷

120. За словами очевидців, опитаних БДПЛ, нерідко чоловіки на окупованих територіях переховувалися, щоб уникнути мобілізації до російських збройних сил, зокрема не виходили з дому, не ходили на роботу, видаляли свої облікові записи у соціальних мережах і навіть уникали відвідування лікарень.³⁶⁸ Однак два свідки, опитані БДПЛ, заявили, що, окрім примусового призову та мобілізації, були також випадки добровільного вступу цивільних осіб до лав російських збройних сил, виходячи з власних переконань та вірувань.³⁶⁹

iii. Придушення інакомислення

121. За інформацією, отриманою БДПЛ,³⁷⁰ російська влада активно переслідувала правозахисників, громадських журналістів і цивільних осіб, які висловлювали антивоєнні або проукраїнські погляди. Три основні звинувачення використовувалися для переслідування громадян, які виступали проти окупації мирними засобами: «дискредитація російських збройних сил»;³⁷¹ «пропаганда або публічна демонстрація нацистської атрибутики або символіки»;³⁷² та «прояв неповаги до російської держави».³⁷³

122. Проукраїнські цивільні особи на окупованих Росією територіях, у тому числі кримські татари, зазнавали політичних і релігійних переслідувань, які набували форми обшуків в будинках, допитів, арештів та затримань, а також порушення проти них кримінальних справ за різними підставами.³⁷⁴ За даними української влади, загальна кількість цивільних осіб, які, як повідомляється, були незаконно затримані російською владою в Криму, становила 218 осіб, з яких 132 – кримські татари. Крім того, з квітня 2022 року

³⁶⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.461, пп. 21, 23.

³⁶⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.413, пп. 6, 9; UKR.WS.421, п. 73; UKR.WS.439, п. 104; UKR.WS.461, п. 21.

³⁶⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.444, п. 144; UKR.WS.468, п. 56.

³⁷⁰ Інформація, надана БДПЛ п'ятьма громадськими організаціями, які займаються питаннями прав людини та гуманітарного права на окупованих територіях; інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

³⁷¹ Стаття 20.3.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення та стаття 280.3 Кримінального кодексу Російської Федерації (передбачає штраф, але якщо правопорушення повторюється протягом року, це може призвести до позбавлення волі на строк до трьох років).

³⁷² Стаття 20.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення (передбачає штраф або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб).

³⁷³ Стаття 20.1.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення (передбачає штраф, але при повторному вчиненні правопорушення може призвести до адміністративного арешту на строк до п'ятнадцяти діб).

³⁷⁴ Аналіз порушень прав людини в окупованому Криму за 9 місяців 2024 року, Кримськотатарський Ресурсний Центр, 15 жовтня 2024 р. За даними громадської організації, з січня по жовтень 2024 року російські силовики провели 59 обшуків, затримали 91 і заарештували 131 особу, а також провели 89 допитів за політичними та релігійними мотивами в Криму. Див. також [Огляди ситуації в Криму](#), КримSOS.

по листопад 2024 року в судах Криму було порушено 1047 справ про «дискредитацію російських збройних сил».³⁷⁵

123. Свідки, опитані БДПЛ, повідомили, що в деяких випадках, коли мешканці окупованих Росією територій публічно висловлювали незгоду, проукраїнські погляди або відмовлялися співпрацювати, російська влада висилала їх з окупованих територій на підконтрольну Україні територію³⁷⁶ і здійснювала інсценовані депортації.³⁷⁷ Ця практика полягала в тому, що людей примусово вивозили близько до лінії зіткнення, зачитували вголос їхні імена та причини видворення (зазвичай звинувачення в антиросійській пропаганді та діях), відправляли у «сіру зону» і змушували йти пішки на підконтрольну українському уряду сторону. Ці дії зазвичай знімали на відео, а відео розміщували в соціальних мережах у пропагандистських цілях.
124. Крім того, як раніше повідомлялося БДПЛ, цивільні особи зазнавали переслідувань за висловлення інакомислення упродовж кількох місяців після лютого 2022 року.³⁷⁸ Свідок з Херсонської області розповіла БДПЛ, як у грудні 2022 року її чоловіка звинуватили у шпигунстві, а в жовтні 2023 року засудили до 13 років ув'язнення у колонії суворого режиму після того, як його було затримано після мирного протесту, а згодом його було переведено до місця позбавлення волі в окупованому Криму. На момент проведення інтерв'ю її чоловік перебував у в'язниці у Скопині (Рязанська область) у Російській Федерації.³⁷⁹

д. Примусова співпраця з російською владою на окупованих територіях та обвинувачення у колабораційній діяльності

125. За інформацією, наданою БДПЛ українською владою, станом на 19 листопада було відкрито щонайменше 4 200 кримінальних справ за обвинуваченням у колабораційній діяльності, понад 1 500 особам повідомлено про підозру у колабораційній діяльності, а 1 200 обвинувальних актів направлено до судів. Крім того, станом на 30 листопада було винесено 2 040 рішень у першій інстанції щодо колабораційної діяльності.³⁸⁰

³⁷⁵Оперативна інформація щодо ситуації на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя станом на 19 листопада 2024 року, Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. З 218 затриманих у Криму осіб 43 перебувають під арештом (у тому числі 28 кримських татар), 151 - в ув'язненні (у тому числі 97 кримських татар) і 26 утримуються без визначення статусу (у тому числі 6 кримських татар). Ці цифри востаннє оновлювалися 19 листопада 2024 р.

³⁷⁶Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.408, пп. 148-149; UKR.WS.444, пп. 174, 185-187; UKR.WS.459, п. 15; UKR.WS.476, п. 27; див. також UKR.WS.472, п. 109; UKR.WS.481, п. 109. Див. також ОБСЄ/БДПЛ, *Четвертий проміжний звіт*, пп. 86-88.

³⁷⁷Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.449, пп. 50, 61-62, 71-74, 143-144; UKR.WS.453, пп. 131-136; UKR.WS.483, пп. 52-55, 93-109.

³⁷⁸Див. ОБСЄ/БДПЛ, *Перший проміжний звіт*, пп. 106-111; ОБСЄ/БДПЛ, *Другий проміжний звіт*, пп. 146-150; ОБСЄ/БДПЛ, *Третій проміжний звіт*, пп. 84-89; ОБСЄ/БДПЛ, *Четвертий проміжний звіт*, пп. 96-100.

³⁷⁹Опитування свідків БДПЛ, UKR.WS.471, пп. 4, 7, 8-23, 26-27, 33-34, 38-39, 50-53, 67, 79-80.

³⁸⁰Єдиний державний реєстр судових рішень.

126. Під час інтерв'ю з БДПЛ у другій половині 2024 року 26 свідків порушили питання колабораційної діяльності на окупованих Росією територіях України.³⁸¹ Було виокремлено три основні теми: тиск з боку російської влади, який примушує до «співпраці»;³⁸² переслідування колаборантів за українським законодавством у поєднанні з відсутністю ясності щодо того, що є колабораційною діяльністю, та ймовірне жорстоке поводження з тими, кого вважають колаборантами, з боку української влади;³⁸³ а також негативне ставлення до мешканців окупованих територій, які або продовжують працювати в умовах окупації,³⁸⁴ або вчиняли інші дії, які українська влада може розцінювати як колабораційну діяльність.³⁸⁵
127. Згідно з МГП, влада держави-окупанта має право примушувати цивільне населення до виконання робіт, але лише у випадках, коли ці роботи необхідні для забезпечення потреб окупаційної армії та комунальних служб, або для надання певних послуг населенню окупованої території.³⁸⁶
128. Дев'ять свідків БДПЛ повідомили, що російська влада примушувала їх до співпраці або роботи за допомогою погроз катуваннями, затриманням, судовим переслідуванням і смертю,³⁸⁷ включаючи два випадки, коли вчителів і працівників енергетичної інфраструктури примушували залишатися на своїх посадах.³⁸⁸ Після вказівки продовжувати працювати на електростанції один свідок згадував: *«Я запитав, чи є у мене вибір, і мені відповіли, що ти можеш повернутися до камери. Тож я погодився [щоб бути звільненим]»*.³⁸⁹ Інший свідок розповіла БДПЛ, що після затримання її чоловіка російська влада сказала їй: *«Ми його ніколи не випустимо, але якщо ви хочете, щоб він жив, вам потрібно познайомитися з людьми з підпілля, з тими, хто має зброю, і повідомити нам про них»*.³⁹⁰
129. Три свідки розповіли БДПЛ про те, як їх особисто або інших людей викликали в поліцію чи затримували за звинуваченням у колабораційній діяльності після того, як

³⁸¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.403, UKR.WS.404, UKR.WS.405, UKR.WS.407, UKR.WS.410, UKR.WS.417, UKR.WS.418, UKR.WS.420, UKR.WS.423, UKR.WS.429, UKR.WS.430, UKR.WS.431, UKR.WS.433, UKR.WS.436, UKR.WS.438, UKR.WS.439, UKR.WS.441, UKR.WS.444, UKR.WS.448, UKR.WS.450, UKR.WS.455, UKR.WS.458, UKR.WS.460, UKR.WS.465, UKR.WS.476, UKR.WS.483.

³⁸² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.403, пп. 29-30; UKR.WS.407, п. 63; UKR.WS.410, п. 182; UKR.WS.418, п. 37; UKR.WS.439, п. 81; UKR.WS.441, п. 18; UKR.WS.444, пп. 37, 78, 198; UKR.WS.460, п. 25; UKR.WS.465, п. 38; UKR.WS.476, п. 15.

³⁸³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.403, пп. 22, 39, 51; UKR.WS.433, пп. 14, 64.

³⁸⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.404, пп. 19-22; UKR.WS.405, пп. 27, 37; UKR.WS.417, п. 43; UKR.WS.441, п. 82; UKR.WS.455, п. 28; UKR.WS.483, п. 46.

³⁸⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.403, пп. 69-70; UKR.WS.439, п. 118.

³⁸⁶ Див. ОБСЄ/БДПЛ, П'ятий проміжний звіт, п. 108.

³⁸⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, п. 63; UKR.WS.410, п. 182; UKR.WS.418, п. 37; UKR.WS.439, пп. 36, 81; UKR.WS.441, п. 18; UKR.WS.444, п. 37, 198; UKR.WS.460, п. 25; UKR.WS.465, п. 38; UKR.WS.476, п. 15.

³⁸⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.407, п. 63; UKR.WS.444, п. 198.

³⁸⁹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.407, п. 63.

³⁹⁰ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.439, п. 36.

українські війська повернули раніше окуповані території.³⁹¹ Один зі свідків, член сім'ї якого був затриманий за звинуваченням у колабораційній діяльності, описав імовірні випадки катувань з боку української влади: «Вони били мого батька і різали його, вони вкололи йому щось схоже на наркотик і сказали: «Якщо ти хочеш, щоб це скінчилося, ти повинен підписати зізнання». Він не мав доступу до медичної допомоги».³⁹² Цей же свідок повідомив, що протягом кримінального провадження його батько лише один раз отримав правову допомогу.³⁹³ Інший свідок розповів про тиск на адвокатів, які працюють над справами про колабораційну діяльність та іншими справами, пов'язаними з національною безпекою, у тому числі стеження і фізичні напади.³⁹⁴

130. Негативне сприйняття в Україні людей, які живуть і працюють на окупованих Росією територіях, було повсюдним дуже поширеним. Національна поліція України називала підозрюваних у колабораційній діяльності «зрадниками»³⁹⁵ та «шанувальниками Росії»³⁹⁶, на протигагу «громадянам, які залишилися вірними Україні».³⁹⁷ Деякі підозрювані у колабораційній діяльності повідомляли про переслідування та погрози.³⁹⁸
131. БДПЛ занепокоєне тим, що через нечіткість закону, який передбачає кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, та практики його застосування, багато справ, порушених на підставі цього закону, можуть бути несправедливими. Крім того, БДПЛ занепокоєне тим, що мешканці окупованих Росією територій можуть неохоче виїжджати, незважаючи на ризики для їхньої свободи та безпеки, через побоювання несправедливого переслідування за законами, що криміналізують колабораційну діяльність.
132. У продовження рекомендацій п'ятого проміжного звіту, БДПЛ закликає українську владу застосовувати своє законодавство або внести до нього зміни, щоб урахувати ситуації, коли людей могли примусити працювати на російську владу. БДПЛ наголошує, що всі провадження проти ймовірних колаборантів повинні відповідати відповідним стандартам справедливого судового розгляду.³⁹⁹

³⁹¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.403, п. 39; UKR.WS.433, пп. 25-26; UKR.WS.439, п. 119.

³⁹² Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.403, п. 51.

³⁹³ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.403, п. 54.

³⁹⁴ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.433, пп. 37-38.

³⁹⁵ На Запоріжжі судитимуть двох колаборантів - псевдодепутатів незаконно створеного органу влади, Національна поліція України, 24 вересня 2024 р.

³⁹⁶ Підозру у колабораційній діяльності оголошено 11 мешканцям Запорізької області – ДВБ Нацполіції, Національна поліція України, 9 вересня 2024 р.

³⁹⁷ Викрадали та катували людей – за матеріалами ДВБ Нацполіції підозри оголошено 29 поплічникам ворога з тимчасово окупованої частини Херсонщини, Національна поліція України, 7 жовтня 2024 р.

³⁹⁸ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.403, п. 70.

³⁹⁹ Див. ОБСЄ/БДПЛ, П'ятий проміжний звіт, пп. 112-113.

V. Оновлені тимчасові рекомендації

БДПЛ закликає Російську Федерацію та Україну як сторони конфлікту:

- Вживати всіх можливих заходів обережності, щоб уникнути і в будь-якому випадку звести до мінімуму випадкові втрати серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і пошкодження цивільних об'єктів;
- Забезпечити безперешкодний доступ Міжнародного Комітету Червоного Хреста та інших відповідних організацій до всіх місць утримання військовополонених;
- Утримуватися від судового переслідування військовополонених за сам факт безпосередньої участі у бойових діях; та
- Забезпечити утримання всіх військовополонених у місцях інтернування, які повністю відповідають Третій Женевській конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, забезпечити поводження з ними з повною повагою, що надається їм відповідно до Конвенції, а також розслідувати всі випадки серйозних порушень МГП щодо поводження з ними та притягнути до відповідальності винних у таких порушеннях.

БДПЛ закликає Російську Федерацію:

- Припинити використання зброї вибухової дії з широкою зоною ураження в густонаселених районах;
- Припинити атаки на енергетичну інфраструктуру, критично важливу для цивільного населення України;
- Припинити позасудові страти, катування, жорстоке поводження та сексуальне насильство щодо військовополонених і цивільних затриманих;
- Припинити практику свавільного позбавлення волі українських цивільних осіб, беззастережно звільнити всіх затриманих таким чином осіб і надати всім постраждалим ефективні засоби правового захисту;
- Припинити тримання осіб під вартою без зв'язку із зовнішнім світом і негайно надати інформацію про місцезнаходження затриманих їхнім сім'ям та законним представникам;

- Забезпечити повне дотримання правових гарантій для осіб, позбавлених волі, відповідно до МППЛ і МГП;
- Забезпечити належні умови утримання військовополонених і затриманих цивільних осіб, у тому числі шляхом надання регулярного, безперешкодного та конфіденційного доступу незалежних спостерігачів до всіх місць (як на окупованій території України, так і в Російській Федерації), де інтерновані або утримуються особи, які перебувають під захистом;
- Поважати основні принципи правового режиму окупації та утримуватися від внесення незворотних змін до статусу українських територій, що перебувають під військовою окупацією, шляхом нав'язування російської політичної, правової, адміністративної, освітньої та соціальної систем;
- негайно припинити тиск або примус щодо цивільного населення для зміни громадянства та забезпечити, щоб доступ до прав і послуг на окупованих територіях не залежав від набуття російського громадянства, включаючи доступ до працевлаштування, пенсій, соціальних виплат, медичного обслуговування, гуманітарної допомоги, освіти, батьківських прав, прав власності та свободи пересування;
- негайно припинити практику примусу громадян України з окупованих районів України, у тому числі з російським громадянством, до служби у збройних силах Російської Федерації;
- негайно припинити тиск або примушування батьків віддавати своїх дітей до шкіл з навчальною програмою Російської Федерації та припинити нав'язування військово-патріотичного виховання для дітей шкільного віку; та
- негайно припинити переслідування цивільних осіб на окупованих територіях, у тому числі кримських татар, за мирне вираження своїх поглядів і думок.

БДПЛ закликає Україну:

- Надалі покращувати комунікацію з сім'ями цивільних осіб, які утримувалися під вартою владою Російської Федерації;
- Належно впроваджувати процедури та механізми, передбачені Законом «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», з метою надання можливості зазначеним особам повною мірою реалізувати свої права;

- Надати медичну, психологічну, соціальну та іншу підтримку всім цивільним особам, які були звільнені після свавільного позбавлення волі Російською Федерацією (та їхнім сім'ям), особливо тим, хто зазнав сексуального насильства та інших видів катувань, пов'язаних з конфліктом; та
- Унести зміни до кримінального законодавства щодо «колабораційної діяльності», щоб усунути будь-яку правову невизначеність, розробити рекомендації для прокурорів, які враховують примус та законні вимоги до роботи, а також забезпечити дотримання всіх прав на справедливий судовий розгляд під час будь-якого кримінального провадження проти ймовірних колаборантів.

БДПЛ закликає держави-учасниці ОБСЄ:

- Забезпечити доступність реабілітації, медичної, психологічної, соціальної та іншої підтримки для всіх українських осіб, яких раніше було позбавлено особистої свободи, на своїй території, приділяючи особливу увагу допомозі уцілілим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, та інших видів катувань; і
- Посилити міждержавну співпрацю між національними правоохоронними органами та органами кримінальної юстиції, забезпечуючи ефективне розслідування та переслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та катувань, скоєних щодо свавільно позбавлених волі цивільних осіб та військовополонених.